

AŠ RINKAUSI GINTI

METODINĖ PRIEMONĖ MOKYTOJAMS

RUGILĖ GRENDAITĖ
GRETA PASKOČIUMAITĖ
AISTĖ PETRAUSKIENĖ

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

Recenzavo

Dr. Darius Juodis (Gen. Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija)

Dr. Mindaugas Nefas (Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija)

Metodinė priemonė yra sudedamoji projekto „Aš rinkausi ginti“ dalis.

Projektą įgyvendino:

Projektą iš dalies finansavo:

Kalbos redaktorė

Jurga Sadauskienė

Viršelio autorė ir metodinės priemonės dailininkė

Vikėnė Vaitkevičiūtė

Projekto dizainą kūrė

Agentūra We Are Marketing

Ši kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Rugilė Grendaitė

© Greta Paskočiumaitė

© Aistė Petrauskienė

ISBN 978-609-08-0649-4

*Skiriame laisvės kovotojams mokytojams,
kurie savo pavyzdžiu tapo svarbiausių vertybių Mokytojais mums visiems*

Žmogui dažnai tenka spręsti,
kaip elgtis, koku keliu pasukti,
tačiau kartais nutinka taip, kad jo
pasirinkimas pakeičia šimtų ar net
tūkstančių likimus. Dvidešimtojo
amžiaus vidurio istorija tai kuo
puikiausiai parodo. Ką daryti, kai
gimtąją šalį okupuoja priešas iš Rytų?
Kaip elgtis karininkui, davusiam
priesaiką ginti Lietuvą? Ką rinktis
mokytojui, siekiančiam pilietišškai
auklėti jaunąją kartą? Ko griebtis
ūkininkui, tenorinčiam savo žemėje
ramiai auginti derlių ir rūpintis
šeima? Daug ir įvairių sprendimų
mūsų valstybės piliečiams teko priimti
sudėtingu antrosios sovietinės
okupacijos laiku.

TURINYS

Pratarmė	5
Kaip naudotis metodine priemone	6
TEMOS	
Lietuvos partizanai – ginkluoti politikai	7
Kur slypi laisvės kovos sėkmė?	12
Laisvės kovotojo portretas	15
Kovojanti karžygių Lietuva	19
Partizanų žinia Vakarams	23
Jie kovojo tyliai: partizanų ryšininkai ir rėmėjai	27
Kuriantį pogrindžio Lietuva	31
(Ne)tiesa apie partizanus	35
Pilietiškumo raktas – „gyvoji istorija“	38
Ar laisvės kova buvo laimėta?	42
PRIEDAI	
Dienoraščiai ir prisiminimai	46
Laisvės kovotojo Tėvynei pareigų ėjimo lapas	48
Edukacijos partizaninio karo tema	51
Žodynėlis ir santrumpos	54
Šaltiniai ir literatūra	56
Apie autoreis	58

PRATARMĖ

Šiomet minime Lietuvos partizaninio karo pradžios 80-metį. Ta proga siūlome metodinę priemonę mokytojams „Aš rinkausi ginti“, kurioje besiremamos aštuonių Laisvės kovotojų karžygių bei dešimčių tūkstančių jų bendražygių kovomois ir likimais, pristatome vieną ryškiausių pasipriešinimo okupantams laikotarpių Lietuvos istorijoje.

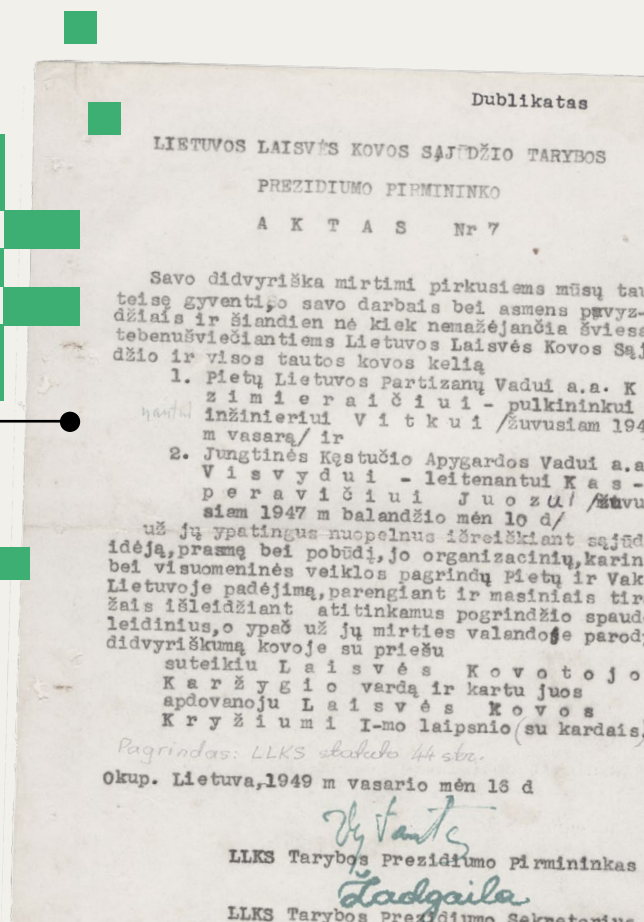
Laisvės kovotojų karžygių svarbą atskleidžia 1949 m. vasarį parengtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio statusas. Jame skelbiama: „Laisvės kovotojams ir Sąjūdžio dalyviams, kurie kovoje su priešu pasižymėjo karžygiškumu ir ypatingais nuopelnais Lietuvai ir Sąjūdžiui, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos prezidiumo pirmininkas suteikia Laisvės kovotojo karžygio garbės vardą“. Suteikiant karžygio vardą visuomet buvo įteikiamas ir aukščiausias apdovanojimas – I laipsnio Laisvės kovos kryžius (su kardais). 1949–1950 m. šis apdovanojimas paeiliui buvo įteiktas aštuoniems partizanams: Juozui Vitkui, Juozui Kasperavičiui, Petruui Bartkui, Vaclovui Voveriui, Jurgiui Krikščiūnui, Kazimierui Alfonsui Pypliui, Juozui Albinui Lukšai, Konstantinui Bajerčiui. Visiems jiems apdovanojimai skirti po žūties, išskyrus J. A. Lukšą, kuriam apdovanojimas buvo suteiktas dar gyvam esant. Šie karžygiai šiandien vis dar menkai težinomi plačiajai visuomenei. Jų atminimas nėra deramai įamžintas.¹

Jie visi – karininkai, mokytojai,

studentai – sudėtingu Lietuvai laiku pasirinko ginti savo šalį, savo šeimą, savo laisvę ir teisę į saugų gyvenimą. Jie, kaip tūkstančiai kitų vyrų ir moterų, apsisprendė ginti(s) nuo okupantų. Šiandien, žvelgdami į juos, suvokiame, kad anuomet tarp laisvai ir atsakingai mąstančiųjų atsirado lyderių, kurių atminimas ir šiandien mums – piliečiams – teikia orumo jausmą bei pasididžiavimą.

Tikimės, kad ši metodinė priemonė paskatins mokytojus kartu su mokiniais pažvelgti į partizaninio karo istoriją drąsiau ir atviriau, neieškoti tik juodo ar balto, nebūti tik teisėjais ar advokatais, kad priemonė padės suvokti, kaip viskas vyko, kaip dramatišku istoriniu laikotarpiu formavosi anų dienų įvykių kolektyvinė atmintis ir pasakojimas.

¹ plačiau žr: <https://partizanulietuva.lt/Laisves-kovotojai-karzygiai>

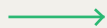
KAIP NAUDOTIS METODINE PRIEMONE

Pateikiame jums dešimt temų, kurios papildytos gausiais pavyzdžiais ir vaizdine medžiaga.

Kiekvienos temos pabaigoje rasite po užduotį. Visos jos parengtos naudojant įvairius laikmetį atspindinčius šaltinius. Kai kurios užduotys skatins pačius moksleivius tapti „istorikais“: rinkti žinias, žvalgant ieškoti istorinių įvykių vietų, analizuoti šaltinius ir kitaip pažinti laisvės kovas.

Šia metodine priemone siekiama atskleisti daugialypę okupacijos laikotarpio Lietuvoje tikrovę, keliama sudėtingi klausimai ir skatindama pažinti laisvės kovas iš įvairių perspektyvų. Partizaninio karo metais subrodo išskirtinės asmenybės, kurios, susidūrusios su karo iššūkiais, priėmė vertybinius sprendimus. Naudojant naujausiais moksliniais tyrimais grįstą metodinę medžiagą ir žaidimo elementų turinčius pokalbių robotus, galite sukurti įtraukią ir paveikią mokymosi aplinką.

PRAKALBINKITE LAISVĖS
KOVOTOJUS KARŽYGIUS!

Pavyzdžiai
žymimi žalia
spalva.

UŽDUOTIS

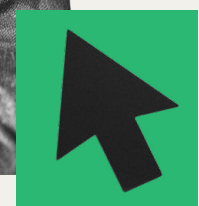
visą medžiagą iš karto
galite atsisiųsti čia!

Užduotys žymimos
mėlyna spalva.

Paspaudus
aktyvią nuorodą,
atsisiųsite kon-
krečios užduoties
medžiagą.

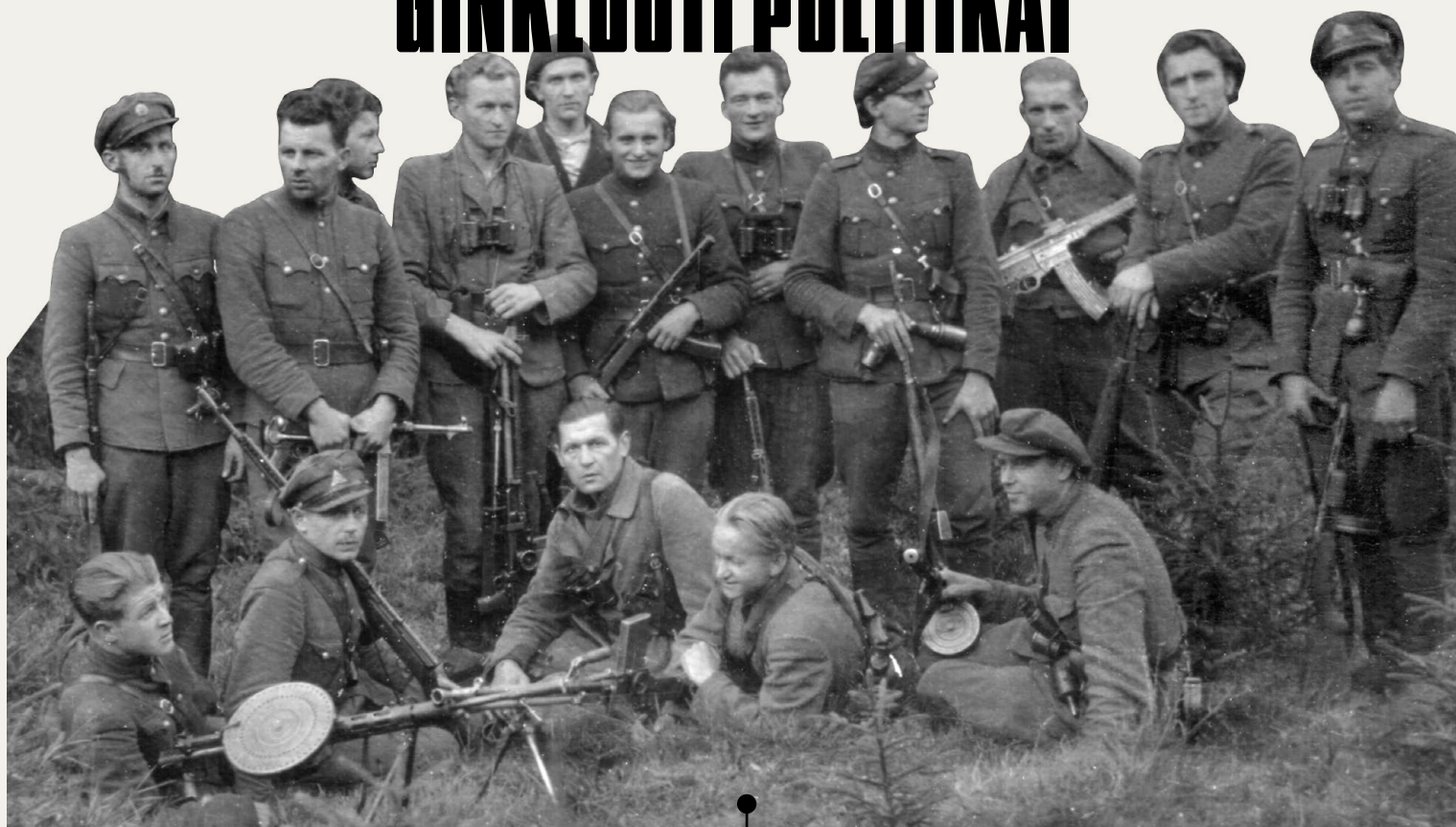
www.asrinkausiginti.lt

Drąsos ir iškūnimo neriant į
laisvės kovų istoriją!

Rengėjos

LIETUVOS PARTIZANAI - GINKLUOTI POLITIKAI

Nuo pat karinio pasipriešinimo pradžios Lietuvos laisvės armijos dokumentai skelbė, kad pagrindyje veikiantys kovotojai buvo ikūrę tautinę, karinę ir politinę organizaciją. Karinės ir politinės iniciatyvų jungtis leidžia partizanus pagrįstai vadinti ginkluotais politikais. Aiškus politinės krypties deklaravimas – vienas svarbiausių demokratinės partizanų vadovybės bruožų. Teisinga teigti, kad partizanai, kaip tikri demokratinės valstybės politikai, siekė užtikrinti piliečių gerovę ir saugumą. Juos palaikė daugybė aktyviuose kariniuose veiksmuose nedalyvavusių žmonių: rėmėjų, ryšininkų.

Šiandien mokslininkai vis drąsiau svarsto prielaidą, kad partizaninio karo metais Lietuvoje egzistavo partizanų valstybė. Taip manyti leidžia tokie pagrindžio valstybėms būdingi bruožai:

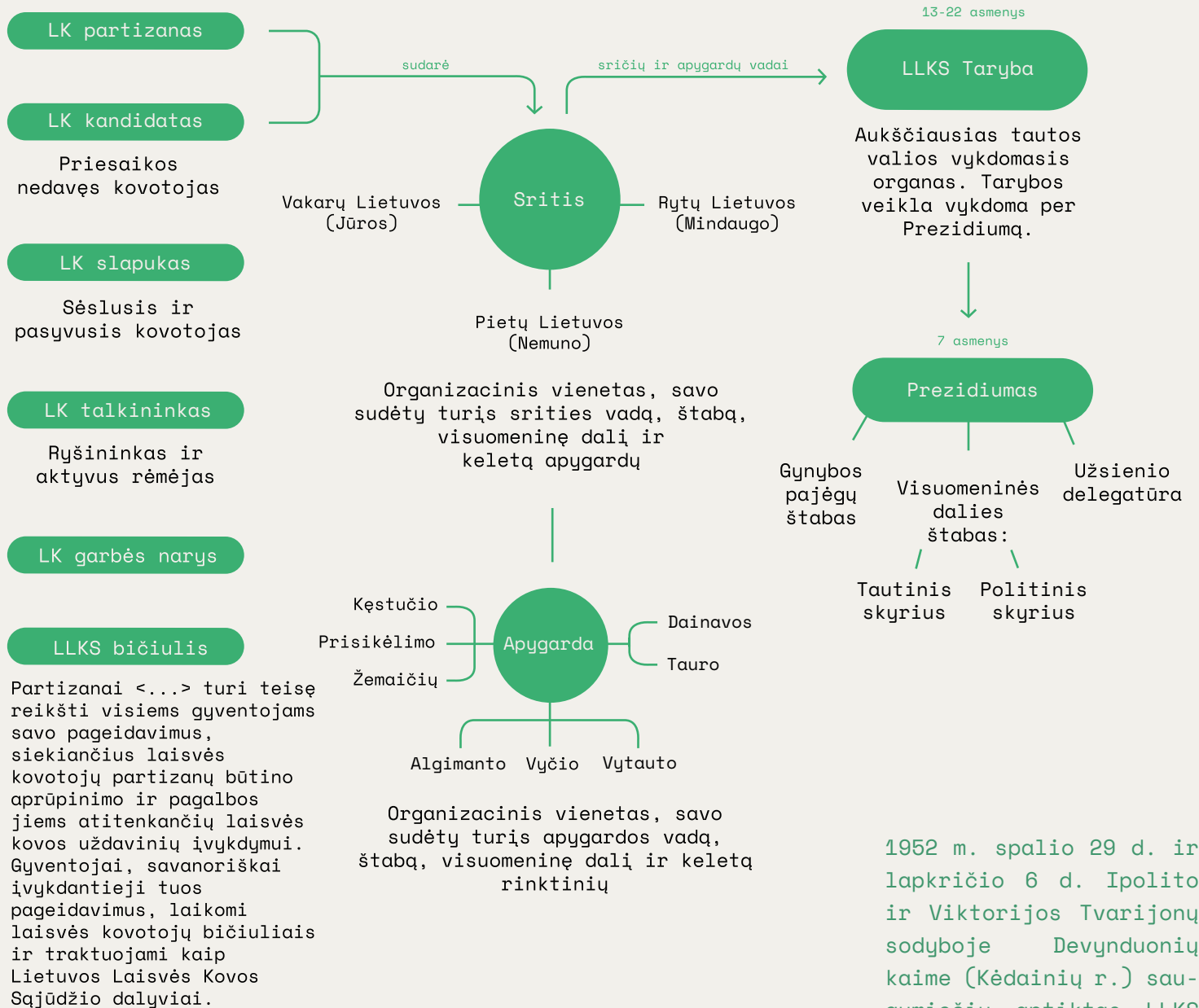
↑ Kęstučio apygardos vadovybė ir ją saugantys partizanai. Guli ir sėdi (iš kairės): Vladas Pečkauskas, Albertas Norkus, apygardos vadas Jonas Žemaitis, Pranas Strainys, Kazimieras Ruibys; stovi (iš kairės): Steponas Venckaitis, apygardos vado adjutantas, apsaugos būrio vadas Mečys Orlingis, Jonas Nuobaras, Aleksas Jurkūnas (spėjama), Aleksas Jucius, Aleksandras Mieliulis, Antanas Seneckas, Informacinio ir žvalgybos skyriaus viršininkas Antanas Liesis, štabo ir Organizacinio skyriaus viršininkas Petras Bartkus, Operatyvinio skyriaus viršininkas Vytautas Gužas, Česlovas Remeikis. Raseinių-Jurbarko kraštas, 1947 m. gegužės arba birželio mėnuo. RKLKA

LLKS Taryba, LLKS Tarybos prezidiumo pirminkas bei jo aplinka, Užsienio delegatūra, Visuomeninė dalis su Tautiniu ir Politiniu skyriais, Gynybos pajėgų štabas turėjo atstovauti okupuotos šalies gyventojų – likusių Lietuvoje, pasitraukusių į Vakarus ir iškaltų ar ištremtų Sibire – interesams.

Sud. A. Petrauskienė

→ schema kitame puslapyje

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SĄJŪDŽIO STRUKTŪRA 1949–1950 M.

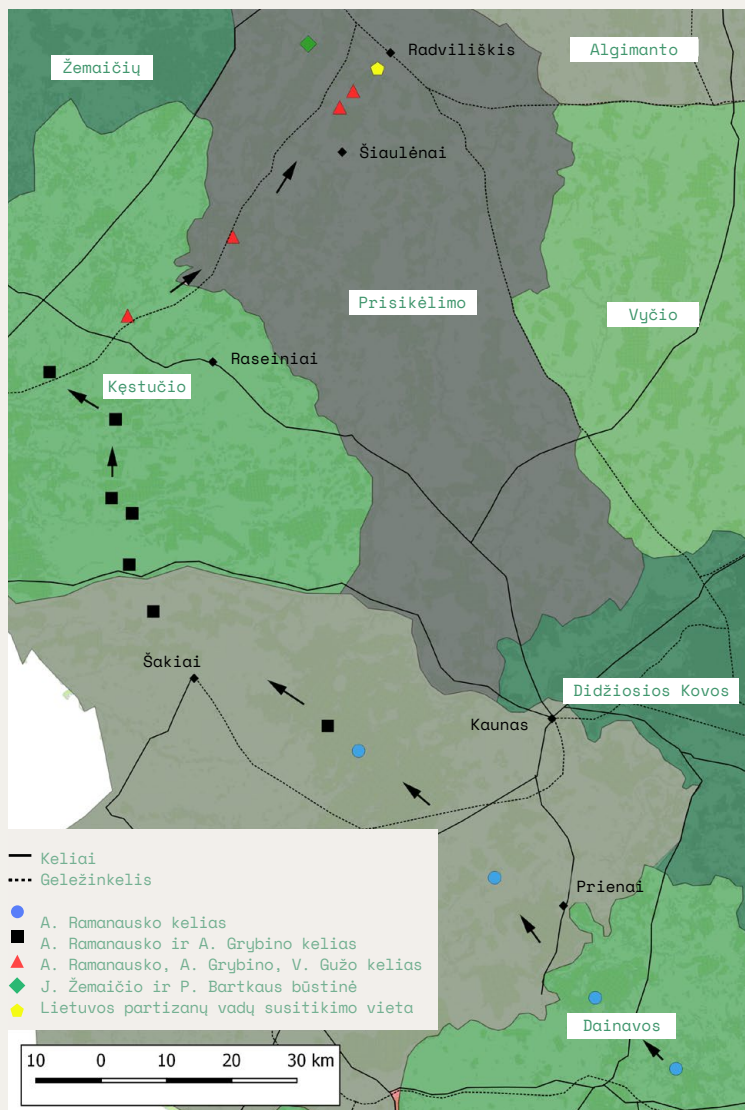
1952 m. spalio 29 d. ir lapkričio 6 d. Ipolito ir Viktorijos Tvarijonų sodyboje Devynduonių kaime (Kėdainių r.) saugumiečių aptiktas LLKS Vakarų Lietuvos sekcijos ir visuomeninės veiklos vadovo Juozo Šibailos archyvas.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26514/3, l. 551-2

nepriklausoma partizanų valdžia, teisės aktai, kariuomenė, spauda, finansiniai ištekliai ir daugelis kitų svarbių aspektų. Partizanų valstybės bruožai ryškėja analizuojant partizaninio karo metų dokumentus: įsakymus, pranešimus, apyskaitas, laiškus, nuotraukas ir prisiminimus (žr. 1 priedą). Šioje metodinėje medžiagoje bandoma tarsi atkurti tą pasakojimą, kuri laisvos Lietuvos jaunajai kartai būtų norėję palikti patys kovotojai.

Tokia prieiga leidžia net ir gerai žinomus istorijos faktus pateikti naujai.

1949 m. vasario 16 d. pasirašyta LLKS Tarybos politinė deklaracija vainikavo ilgas pastangas suvienyti laisvės kovotojų jėgas. Iki tol buvo nueitas ilgas kelias tiek tiesiogine, tiek perkeltine prasme.

Pietų Lietuvos srities vado Adolfo Ramanausko, Tauro apygardos vado Aleksandro Grybino ir Vakarų Lietuvos srities štabo viršininko Vytauto Gužo 1949 m. žiemos kelionė į visos Lietuvos partizanų vadų susitikimą truko nepilnus tris mėnesius.

V. Vaitkevičiaus brėžinys, 2019 m.

LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos turinys rodo partizaninį karą buvus demokratinės vertybės puoselėjančia pagrindžio valstybe. Deklaracija skelbia, kad LLKS Taryba, reikšdama lietuvių tautos valią, tampa politiniu valdžios organu iki tol, kol susirinks demokratinis Lietuvos Seimas ir bus išrinkta nauja Vyriausybė. Tuo ji siejasi su Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. paskelbtu Nepriklausomybės aktu. Vasario 16-osios akto signatarai anuomet taip pat išreiškė tautos valią, nors nebuvo žmonių išrinkti laisvuose rinkimuose.

Šiandien partizaninį karą interpretuodami kaip tautos laisvės ir nepriklausomybės manifestą, parašytą kovotojų krauju, galime drąsiai kelti mintį, kad okupacijos sąlygomis valstybei praradus nepriklausomybę, o oficialiai valdžiai teisę valdyti teritoriją, jos valstybingumas išliko, nes okupacijai pasipriešinusi tautos dalis, susitelkusi veikti dėl bendrų politinių tikslų centralizuotai koordinuojamomis karinėmis priemonėmis, per dešimtmetį sukūrė ypatingą istorinį reiškini.

Koordinuotos kovos su kolaboruojančiais gyventojais, kvotos, karo lauko teismai, perspėjimai kolonistams pasitraukti iš naujai apgyvendintų vietovių (dažnai – ištremtųjų namų), gyventojų pasų paėmimas prieš sovietų rinkimus, agitacinės medžiagos platinimas ir daugelis kitų veiksmų buvo kryptingos partizanų vadovybės kovos prieš okupacinį režimą apraiškos. Jos darė didelį poveikį ne tik visuomenės nuostatoms bei nuotaikoms, bet ir tramdė okupacinį režimą. Antai, nuo 1945 m. balandžio partizanų gretose kovojęs Nevėžio partizanų rajono štabo viršininkas Juozas Kudokas paskutiniaisiais partizaninio karo metais rašė: „Skaudu girdėti neišmanėlio kalbą, tikinčio bolševiko propaganda ir teigiančio „vežam už tai, kad jūs remiat banditus“. Vis dėlto sovietinės represijos vyko pagal Maskvos direktyvas – 1948 m. įvykdytas pirmasis masinis trėmimas, o žemės ūkio sukolchozinimas 1949–1950 m.

Kaišiadorių krašto partizanų Karo lauko teismo inscenizacija. ↑

Iš kairės: Romualdas Randis-Meška, Pranas Jaromskas-Perkūnas, Zigmas Žičius-Galiūnas ir Pranas Dzimidavičius-Punktukas. Henriko Dimšos nuotrauka, daryta 1946 m. pavasarį. Broliai Henrikas ir Steponas Dimšos keletą kartų fotografavo Romualdo Randžio-Meškos, Prano Jaromsko-Perkūno ir Petro Grikausko-Žaibo būrius. Jų fotografijos paplito tarp laisvės kovotojų ir jų artimųjų, tapo įkalčiais baudžiamosiose bylose. Už paramą partizanams broliai H. ir S. Dimšos taip pat kalėjo lageryje

LVA, f. K-1, ap. 58, b. 36030/3, l. 102-17

Prasome prikasti liežuri
tvirtai už dantų ir per
tris dienas išsnešdinti
iš šitų namų, O jeiigu
nenori to vygdinti; įsaky-
mo, tai išsikask duobę,
ir ateisime tavęs pasvei-
kinti; automata šūviais.
Pasirašo: PASIRYŽĖ
prieš komunistus.

1947 m. lapkričio mėn. naktį iš 15 į 16 d. Opšrutų kaime (Pilviškių vls.) Žalgirio rinktinės partizanai užpuolė ne kartą išpėtus ir raginamus apleisti ištremtųjų sodybas sovietų kolonistus. Operacijos metu buvo nukautas 31 kolonistas, sužeista 13 kolonistų aktyvistų. Visa tai siejasi su Šiluvos apylinkėse partizanavusio Jono Junoko dienoraščio ištrauka:

Vidaus Liaudies komisaras Bartašiūnas² įsakė visų banditų šeimas išstremti. Toks įsakymas mums nemalonus, bet mes nutarėm irgi savo nusistatymą įvykdyti. Jei jie pradės mūsų šeimas vežti, tai mes taip pat pradėsime vežti, tik, žinoma, ne į kokią nors šalį, bet į kapus. Jei jie neturės pasigailėjimo mūsų senų tėvų ir mažų vaikų, tai ir mes nesigailėsime, naikinsime sribukų ir komunistų šeimas iki paskutinio žmogaus.

² Lietuvoje veikė Vidaus reikalų liaudies komisariatas (NKVD), kuriam 1944-1946 m. vadovavo Juozas Bartašiūnas.

TERMINAS PASIBAIGĖ.

Demokratija, kurios pagrindinis siekis yra tautos ir valstybės laisvė, okupacijos sąlygomis gali būti apginta tik kovojant ginklu. Tai nuo partizaninio karo pradžios gana išsamiai apibrėžė vadų įsakymai, o vėliau ir 1949 m. priimtas LLKS baudžiamasis statutas, laisvės kovotojų ir gyventojų santykius reglamentuojanti tvarka bei kiti nutarimai. Partizanų vadai savo veiksmus grindė teisės ir teisingumo principais, o jų koordinuotoje veikloje išryškėjo politinis ir teisinis raštingumas.

Partizanai griežtas drausmės taikė ne tik kolaborantams, bet ir drausmės nesilaikiusiems kovotojams. Ištrauka iš Tauro apygardos vadovybės parengtų „Drausmės nuostatų“ 1946 m. rugpjūčio 15 d.

DRAUSMĖS NUOSTATAI (TAIKOMI TAURO APYGARDOS LAISVĖS KOVOTOJAMS IR VADAMS, ATSIŽVELGIANT Į YPATINGAS GYVENIMO SĄLYGAS)

II skyrius. Bausmių rūšys

§2. Už padarytus laisvės kovotojų bei jų vadų nusižengimus ir nusikaltimus, numatytus šiuose Drausmės nuostatuose, nustatomos šios bausmės:

- a) išpėjimas,
- b) viešas ir neviešas papeikimas,
- c) aktyviems kovotojams neišleidimas iš dalinio,
- d) skyrimas be eilės darbams ar tarnybai,
- e) pažeminimas pareigose,
- f) perkėlimas į kitą dalinį,
- g) atėmimas teisės nešioti kautynių ginklų iki 15 parų,
- h) išmetimas iš organizacijos, atimant kovotojo vardą ir
- i) mirties bausmė

<...>

IV skyrius. Teismai

§4. Laisvės kovotojams bei jų vadams teisti sudaromi šie teismai:

A) Brolių Teismai ir B) Karo Lauko Teismas.

UŽDUOTIS Išnagrinėkite Karo lauko teismo dokumentus.

KUR SLYPI LAISVĖS KOVOS SĖKMĖ?

Partizaninio karo istorijai deramai suprasti neužtenka nusakyti priežastis, įvykių chronologiją, kovos pobūdį ar nurodyti žymiausius vadus. Labai svarbu žinoti, ką mąstė ir jautė visuomenė, kaip reagavo, kokias dilemas sprendė kiekviena amžiaus ar socialinė grupė. 1944 m. vasarą kilęs gausus visą Lietuvą apėmęs susitelkimas prieš okupantus iš dalies buvo nulemtas 1940 m. vasarą įvykusios okupacijos, po kurios sekė privačios nuosavybės apribojimai, pramonės nacionalizavimas, prievartinė žemės ūkio kolektyvizacija, tremtys, inteligentų persekiojimai, represijos. Priešpriešą didino ir žmonės pasiekiančios žinios apie bolševikų tvarką Rusijoje. Partizaninio karo pradžios sėkmę susitelkiant į didelius būrius lėmė patriotiškas tarpukario auklėjimas ir paramilitarinė, karinė patirtis, o kovos organizavimą lengvino tarpukariu ir Antrojo pasaulinio karo metais užmegzti ryšiai. Kol kas vis dar per menkai suprastas ir įvertintas žmonių tarpusavio ryšių, kaip tam tikros tinklaveikos, veiksnys. Šeimos, bendramokslių, įvairių organizacijų, vietos autoritetų (seniūnų, mokytojų ir pan.) bendruomeniški santykiai, susiformavę iki Antrojo pasaulinio karo, pokariu stipriai veikė centralizuotą partizanų dalinių kūrimą vietos bendruomenėse. Jų pagrindu per pirmuosius kelis metus beveik visoje Lietuvoje buvo įkurtos apygardos.

Ne vienas pavyzdys liudija, kad partizanauti kartais išeidavo visi šeimos nariai: broliai, seserys, o kartais ir tėvai su vaikais. Ona ir Juozapas Kentros užaugino keturis sūnus ir dvi dukras. Keturi iš jų tapo partizanais, viena sesuo – ryšininke. Broliai Jonas, Juozas ir Leonas žuvo, seserys Elena ir Ona kalėjo lageryje. Jame taip pat kalėjo jauniausias brolis Albinas, kuris dar septintajame dešimtmetyje ėmėsi misijos vaizdo kamera įamžinti svarbiausius Lietuvai įvykius, o nuo 1990 m. rūpinosi „Miško brolių“ rūmų Vilniuje statyba. Nuotraukoje (iš kairės): Juozas Kentra-Tauras, Elena Kentraitė-Snaigė, Ona Kentrienė-Motinėlė, Jonas Kentra-Rūtenis (stovi), Leonas Kentra-Sakalas (sėdi).

nuotrauka iš Albino Kentros asmeninio archyvo

Panevėžio ligoninės gydytojo Antano Gudonio žmona Janina Gudonienė prie vyro, nukankinto 1941 m. naktį iš birželio 25 d. į 26 d. Raudonosios Armijos dalinio štabo rūsyje Panevėžyje, palaikų.

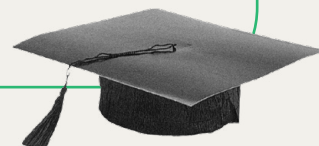
Fotogr. J. Žitkus, 1941 m. OLKM, KF68

Žvelgiant plačiau, partizaninio karo dalyvių istorija neprasidėjo 1944 m. ir nesibaigė 1953 m. Stiprus tautinis auklėjimas, patriotinė tarpukario mokyklos ideologija, kova už Vilniaus išvadavimą augino būsimus laisvės kovotojus. Jų priklausymas jaunimo organizacijoms, kaip antai ateitininkų, pavasarininkų, jaunalietuvių arba paramilitarinėms (šaulių) grupėms jungė juos į bendrystę. Pradinis pasiruošimas krašto gynybai, įgytas įvairiose jaunimo organizacijose, suteikė igūdžių kovojant nacių ir sovietinės okupacijų metais. Istoriko Dainiaus Noreikos teigimu: „Per šiuos okupacijų laikotarpus Lietuvoje išsivystė pagrindžio rezistencinių organizacijų ir praktinio paramilitarinio veikimo provincijos bendruomenėse patirtis, konsolidavosi labiausia sovietų atžvilgiu priešiškos lokalių bendruomenių grupės“. Taigi šių bendruomenių pagrindu formavosi socialiniai tinklai, partizaninio karo pradžioje paspartinę telkimąsi į būrius.

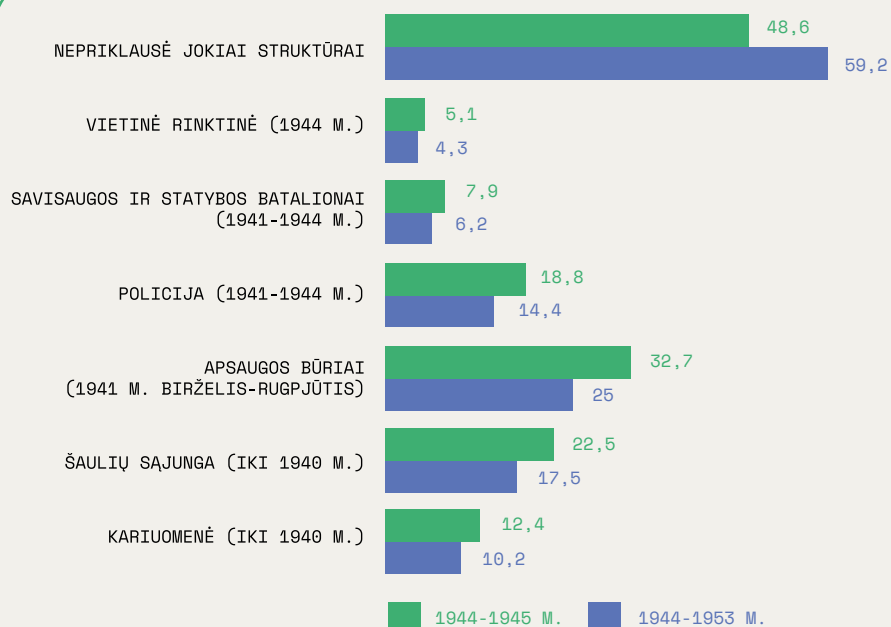
Partizaninio karo pradžioje vadų pareigas stengtasi patikėti bent šiokią tokią karinę patirtį turintiems vyrams. Paprastai tai buvo asmenys, tarnavę

Daugelis laisvės kovotojų karžygių vienas su kitu buvo pažįstami ir net artimai draugavo. Antai, Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje vienu metu mokėsi K. A. Pyplys (1940–1943) ir P. Bartkus (1941–?), o Kauno „Aušros“ valstybinėje berniukų gimnazijoje susijungė J. Krikščiūno (1930–1938), J. A. Lukšos (1936–1940) ir K. A. Pyplio keliai (1934–1939). J. Krikščiūną ir J. A. Lukšą, J. A. Lukšą ir K. A. Pyplį tvirta, nuoširdi, pasitikėjimu grįsta draugystė siejo ir partizaninės kovos metais, veikiant Pietų Lietuvoje ir veržiantis per geležinę uždangą į Vakarus. 1945–1946 m. Dainavos apygardos, vėliau Pietų Lietuvos partizanų srities vadui J. Vitkui padėjo K. Bajerčius, o 1946–1947 m. Jungtinės Kėstučio apygardos štabe J. Kasperavičius dirbo kartu su P. Bartkumi.

Alytaus mokytojų seminarija 1944 m. Iš dešinės trečias sėdi mokytojai: būsimasis Laisvės kovotojas karžygys Konstantinas Bajerčius ir būsimieji partizanų vadai: ketvirtas – Adolfas Ramanauskas, septintas – Antanas Kulikauskas. Bajerčių šeimos archyvas

Istoriko Dainiaus Noreikos tyrimas atskleidė, kad iš 1000 tiriamų skirtinguose Lietuvos regionuose partizanavusių asmenų, 1944–1945 m. ginkluotos veiklos patirtį galėjo turėti daugiau nei pusė kovotojų. Partizanų (ankstesnių karinių ir sukarintų organizacijų narių) nuošimčio pokytis

sud. D. Noreika, skelbta „Partizanų karas Lietuvoje (1944–1953): socialinių struktūrų problema“, daktaro disertacija, Vilnius, 2020.

Lietuvos kariuomenėje, priklausę Lietuvos Šaulių sąjungai, dalyvavę 1941 m. birželio sukilime, turėję tarnybos nacių okupacijos laikotarpio patirties. Dažniausiai jie vietos bendruomenėse laikyti autoritetais. Skaičiuojama, kad tokių asmenų partizaninio karo pradžioje partizanų gretose galėjo būti daugiau nei 40 %. Tačiau gana greitai, jau nuo 1945 m. rudens, tarpukario ir Antrojo pasaulinio karo laiku užmegzti ryšiai tarp vienai organizacijai ar žmonių grupei priklausiusių kovotojų pradėjo silpti dėl patirtų didelių fizinių nuostolių, todėl kūrėsi nauji – jau partizanavimo metu užmegzti ryšiai. Vadų pareigos patikėtos pagrindžio kovose pasižymėjusiems, geru organizuotumu, drausme išsiskiriantiems vyrams. Nuo 1948 m. įstoję į partizanų gretas kovotojai karinės patirties ir reikiamo pasirėngimo jau neturėjo.

Partizanų bunkerio aplinkoje rastas Vilniui vaduoti sąjungos ženkliukas (matyti Gedimino pilies bokštas ir santrumpa VVS). Tokie radiniai primena, kad tarpukario patriotinė dvasia buvo gyva ir partizaniniame kare.

2017m. G. Petrausko nuotrauka

Atvirukas „Mes be Vilniaus nenurimsim“. XX a. 3-as deš.

Šilutės Hugo Šojaus muziejus, ŠM ŽNF 29

2

UŽDUOTIS

Apklauskite liudininkus ar kitus vyresnius asmenis.

LAISVĖS KOVOTOJO PORTRETAS

Lietuvos laisvės armijos vanagų Skirpsto būrio vado Stasio Reinio-Algimanto raištis. 1945 m.

LYA f. K-1, ap. 58, b. 6495/3

Karo teisės požiūriu partizanus vertiname kaip kombatantus. Kol nesam išsigilinę į jų likimus, paprastai išsivaizduojame juos kaip tiesiog pasitempusius uniformuotus ginkluotus vyrus, panašius į tuos, kurie žvelgia į mus iš senų fotografijų. Bet galime žiūrėti į juos ir pačių laisvės kovotojų akimis, kai dėl aukščiausios vertybės – Tėvynės laisvės – aukojami asmeniniai ryšiai, šeima, studijos, profesiniai siekiai, gerovė, kasdienis patogus gyvenimas. Krašto istorijoje kovos idėja iškėlė partizanus virš kitų kovotojų. Jų siekis iškovoti laisvę jiems suteikė herojų, karžygių vardą. Tačiau jų liudijimuose, laiškuose, dokumentuose matome ir sunkesniąją par-

↑ Vakarų Lietuvos srities ir Kėstučio apygardos vadovybių nariai su Pietų Lietuvos partizanais, keliaujančiais į visos Lietuvos partizanų vadų susitikimą (stovi, iš kairės): trečias Henrikas Danilevičius, ketvirtas Vytautas Gužas, penktas Aleksandras Grybinas, septintas Aleksandras Milaševičius, aštuntas Vladas Mišeikis, devintas Adolfas Ramanauskas, dešimtas Robertas Gedvilas, vienuoliktas Antanas Liesis. Originalus užrašas V. Mišeikio ranka: „Vakarų ir Pietų Srities Vadų susitikimas.“ Sniegoniškės apylinkės (Tauragės r.), 1949 m. sausio 11 d.

RKLKA

Po 1949 m. vasarį įvykusio vadų susitikimo signataras Vytautas Gužas laiške Adolfui Ramanauskui po kelių mėnesių rašė:

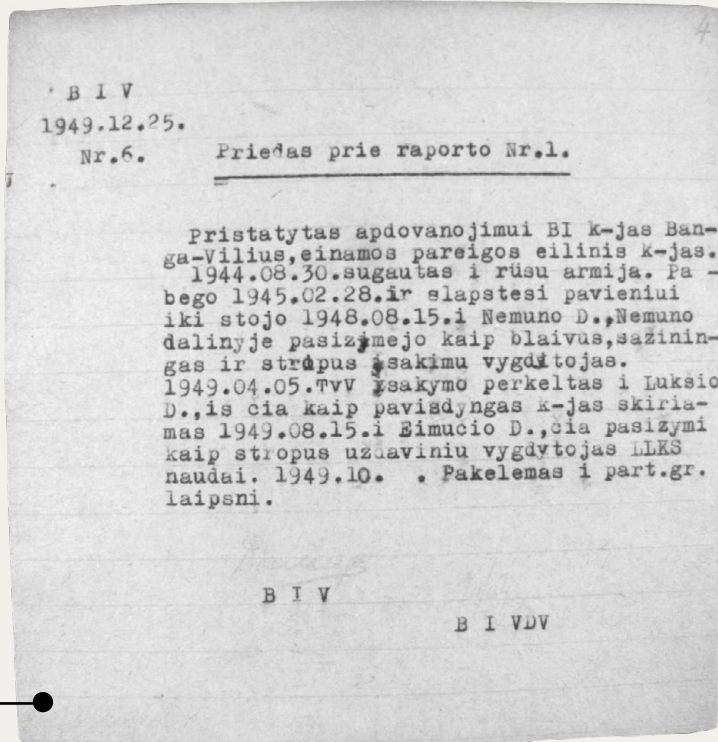
Mielas Broli Vanagai, atleiskit, kad taip artimai kreipiuosi, bet pažindamas Jus, tikiuosi, neužsigausit. <...> Dabar truputį apie savo asmenines bėdas. Po pašalimo grįžtant bekeliaudamas su Jumis jutau, kad mano sveikata vis blogėja. Ir atsiskyręs su Jumis pasijutau visai ligonis. Sunkus kosulys, silpnumas ir miegant didelis prakaitavimas. <...> Darbo ir rūpesčių, kaip žinote, buvo daug. Bunkerio drėgmė, blogas oras dar labiau pakirto sveikatą. Maniau, kad greitai jau reikės išsibraukti iš gyvųjų tarpo.

V. Gužas žuvo 1949 m. birželio 11 d.

tizanų gyvenimo pusę: ligas, skausmingus emocinius išgyvenimus, moralines klaidas, dvasinio atsparumo praradimą.

Palikę tėviškes, ūkius, artimuosius ir pasitraukę į mišką, laisvės kovotojai kūrė šeimas ne tradicinės giminystės saitais, bet suvienyti bendrų išgyvenimų. Šalia partizanams įprasto kreipinio „broliai ir sesės“ ilgainiui jų laiškuose atsirado ir kiti šeimos narių vardai, kuriais jie kreipdavosi vienas į kitą: tėvas, dėdė, piršlys, svočia, svainis. Naujos partizanų šeimos nariai save vadino namiškiais. Pavyzdžiui, 1948 m. gruodžio 16 d. Prisikėlimo apygardos Aušros rinktinės Derliaus rajono štabo organizacinio skyriaus viršininku paskirtas Aleksas Meškauskas-Paulius savo laišką buvusiems bendražygiams pradėjo kreipiniu: „Brangūs Namiškiai!“.

1952 m. rašydamas Vytauto Didžiojo būrio istoriją partizanas Juozas Kudošas laisvės kovotojų socialinį ir moralinį portretą apibūdino taip: „Būri daugiausia sudarė žemdirbiai, darbininkai su pradžios mokyklos išsilavinimu. Pažvelgus į būrio dalyvių socialinę

LYA, f. K-5, ap. 1, b. 205, l. 4

1950 m. vasario 5 d. Maironio rinktinės vadas Juozas Paliūnas laiške Nemuno dalinio vadui V. Bakanauskui apie partizaną Romualdą Micevičių rašė:

Gal prisimenate, savo laiku kokių vaistų esate parūpinę partizanui Bangai (nuo nervų). Šiuo metu partizanas Banga pageidauja nurodyti tų vaistų pavadinimą ar pačių vaistų.

Nepaisant teigiamos charakteristikos, realybė buvo kitokia.

„Tėvynė šaukia“ / Klajūnas

Pilkos ūkanotos rudens dienos, bet būryje linksma, – susikūrusi jaunutė šeima nepripažįsta šalčio, lietaus ir nuovargio. Spraginėdami trykšta laužo liepsnos liežuviai, keistai nudažydami laisvės kovotojų veidus, jų čia keliolika. Atrasi ir pažįstamų, dar, kaip kaimo merginos vadina, „šlapnosiais“ partizanauti išėjusių, tačiau jie jau nebe tokie. Vargas ir kova juos užgrūdino, o akys degdamos pasiryžimu, meile Tėvynei, igavo naują išraišką

Prie rymančio Rūpintojėlio, 1949 m. rugsėjo mėn., Nr. 4.

kilmę, labai juokingai atrodo ruskių propagandos mums norimas primesti vardas – „buožiniai buržuaziniai nacionalistai“. Tai buvo smulkūs ir vidutiniai ūkininkai, buvę samdiniai, ž[emės] ū[kio] darbininkai ir amatininkai, nė vieno dvarininko arba kokio „buržujaus“. Tai buvo tie paprasti Lietuvos piliečiai, inteligentai iš prigimties, į kuriuos prie liepsnojančio laužo pažvelgęs svetimtautis vokiečių armijos leitenantas pasakė: „Čia yra visi inteligentai.“ Kai per vertėją paklausiau – kodėl, atsakė: „Todėl, kad jie supranta bolševizmo esmę.“

Pokariu neretuose namuose partizano vaizdiny buvo idealizuojamas, jie laikyti šaunesniais, žavesniais už kitus jaunuolius. Antai partizanas Jonas Junokas-Rūtenis dienoraštyje prisimena: „Jų dvi dukrelės stačiai prikišo prie mūsų vyrų. Mūsiškiai gudrūs, meilių žodelių nesigaili. Užtat mergaitės sakė, kad dabar tik miškuose gyvena geri ir gražūs vyrai.“ Jau į devintą dešimtį įkopusi partizanų rėmėja Ona Sirusienė kalbėdama apie partizanus svajingai kartojo, kad jie buvo „gražūs kaip lėlės“.

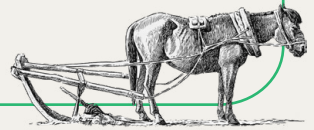
Anuomet apie partizanų narsumą, kovas ir likimus buvo sukurta daugybė dainų (vien Lietuvių literatūros tautosakos instituto archyve saugoma daugiau nei 4000 dainų tekstų ir beveik 2000 garso įrašų kolekcija, nors šias dainas kaupti, archyvuoti ir net laikyti namuose dainų sąsiuvinyje sovietmečiu buvo pavojinga), jos taip pat formavo partizano karžygio, pasiryžusio aukoti savo gyvybę už šalies laisvę, vaizdinį.

Net 87,7 % partizanų kovojo vietose, kur jie ir jų šeimos gyveno prieš partizaninio karo pradžią.

Absoliuti dauguma partizanų buvo žemdirbiai ir tik 16,7 % partizanų užsiėmė ir kita veikla nei darbas savo ar savo šeimos ūkyje.

Net 96,2 % buvo mokęsi arba baigę pradžios mokyklą, pasinaudodami nepriklausomoje Lietuvoje atsivėrusiomis išsilavinimo galimybėmis.

Duomenys iš D. Noreikos disertacijos „Partizanų karas Lietuvoje (1944–1953): socialinių struktūrų problema“, daktaro disertacija, Vilnius, 2020

Vasaris

NERINGA [Irena Petkutė 1932–1953]

Vėlei užauja Vasaris

Kruvinas, kovoj įnirtęs.

Žvanga plienas, žvanga varis,

Priešas randa vien tik mirtį.

Ne, ne maršas gedulingas

Audrai staugiant skamba tyliai,

–Kulkos lekia. Kulkom sninga

Ne dangus, bet žalios šilas.

Staugia Vilkas Geležinis,

Tamsią naktį prisikėlęs.

Staugia! Ir visoj Tėvynėj

Aidi balsas jo pašėlęs.

Broliai nebalnos žirgelių, –

Ne žirgais į žygį joja!

Raistais, krūmais eis, be kelio

Dėl Tavęs, šalie gimtoji!

Ir Šešioliktą Vasario

Miškuose iškels trispalvę,

Vytis sublizgės iš vario, –

Lenks prieš jį karžygiai galvas.

Tą Vasarį, piktą, rūtų,

Prakalbės vėl partizanas:

– Aš kovosiu, kolei skruostu

Prie tavęs priglusiu, žeme!

1953 m. vasario 16 d.

Blaivus protas ir siela,
laidas kovos laimėjimui!

LLKS kovotojo iškilmingas
P A S I Ž A D Ė J I M A S

Data 19.03.48

Aš, 1914-1918 Dėmonas
žinodamas, kad tik blaivus būda-
mas galėsiu atiduoti Tautai ir
Tėvynei ką privalau, savanoriš-
kai ir iškilmingai pasižadu, iki
baigsis Laisvės Kova, susilaiky-
ti nuo degtinės ir kitų alkoholi-
ninių gėrimų, stipresnių kaip 15
leipsnių, vartojimo.

Savo pasižadėjimą tvirtinu
parašu ir partizanišku nykščio
surėmimu.

Parašas 1914-1918 Dėmonas

1948 m. 19.03.48 m. 19.03.48

1949 m. vasarį
vykusiame vadų susiti-
kime nuspręsta kovoti
su alkoholio problema.
„LLKS blaivybė“ –
partizanų pasižadėjimas
nevirtoti stipriųjų
gėrimų, kol baigsis
kova.

LVA, f. K-5, ap. 1, b. 90

Kita vertus, išlikę laiškai ir die-
noraščiai neretai atskleidžia priešingą
partizanų vaizdą: žiauriomis karo
sąlygomis, nuolat alinami fiziškai ir
psichologiškai, laisvės kovotojai nu-
siraminimo neretai ieškojo alkoholyje,
dėl viešo asmeninių nesutarimų aiš-
kinimosi vadai ne kartą buvo atleisti
iš pareigų, dėl tarpusavio nesutarimų
eiliniai kovotojai dažnai buvo per-
keliami į kitus dalinius, pasitaiky-
davo ir išdavysčių, už kurias bausta
mirties bausme.

Partizanė Izabelė Vilimaitė-Stirna (1925-
1952) ryšius su partizanais palaikė nuo
1947 m., tačiau aukštas – Algimanto apygar-
dos vado ryšių su Žemaitija igaliojinės –
pareigas gavo 1948 m. pavasarį. Jos rankose
bei lūpose atsidūrė svarbiausi vadų raštai
ir nutarimai, spauda, laiškai, štabo inven-
torius. Ji nuolat keliavo Aukštaitijos –
Žemaitijos – Aukštaitijos kryptimis, tačiau
1949 m. vasario pradžioje ryšininkė pateko
į priešų rankas. Ryšininkė buvo užverbuo-
ta suteikus jai agentės Tamaros slapyvardį
ir paleista. Nepaisant to, kad atvykusi pas
partizanus prisipažino esanti užverbuo-
ta, jai dėl išdavysčių (veikiau menamų nei
tikrų) karo lauko teismo sprendimu skirta
mirties bausmė. Norėdama išvengti bausmės,
I. Vilimaitė atvyko į Vakarų Lietuvos sritį,
apsistojo LLKS Visuomeninės dalies štabe
pas J. Šibailą ir neilgai trukus jau gydė,
pro rugio šiaudą maitino 1949 m. rugpjūčio
13 d. Užpelkių miško kautynėse sunkiai
sužeistą Lauryną Mingelą-Džiugą.

I. Vilimaitė
apie 1945 m.
AKLKA

KOVOJANTI KARŽYGIŲ LIETUVA

Okupacijos sąlygomis partizanai kūrė savitą karinę struktūrą. Per kelerius kovos metus išaugo nauja patyrusių pogrindžio karių karta. Partizanai, sekdami nepriklausomos Lietuvos kariuomenės tradicijomis, skyrė įvairius apdovanojimus, padėkas pasižymėjusiems karo lauke ir išpėjimus nusižengusiems karinei drausmei, taip pat pagerbdavo stipriai sužeistus ir žuvusiuosius. Be to, partizanų vadovybė suteikdavo karinius laipsnius už ištarnautą laiką. Aukščiausias partizanų karinis laipsnis – generolo. 1949 m. vasarį partizanų generolo laipsnis buvo suteiktas Jonui Žemaičiui-Vytautui, kuris iki pat 1953 m. ėjo LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pareigas, taigi, buvo visos Lietuvos partizanų vadas.

Vertingiausias partizanų apdovanojimas – Laisvės kovotojo karžygio garbės vardas – taip pat galėjo būti suteik-

tas už karinius nuopelnus. Vienas pirmųjų šio įvertinimo sulaukęs – Juozas Vitkus-Kazimieraitis, partizanų gretose pasižymėjęs kaip sumanus ideologas ir bebaimis karvedys, apdovanotas už „mirties valandoje parodytą didvyriškumą kovoje su priešu“. Karžygio vardą pelnęs Vaclovas Voveris-Žaibas taip pat buvo išskirtinė figūra: 1948 m. spalį jo vadovaujami partizanai surengė pasala Onušio karinei-operatyvinei grupotei, užminuodami kelių. Tąkart pavyko nukauti 18 priešų, o partizanams pasitraukti nepatyrus didesnių nuostolių.

Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės partizanų apdovanojimai. Sofijai Budėnaitėi-Ramunei apdovanojimą sega Adolfas Ramanauskas-Vanagas, išakymą skaito Lionginas Baliukevičius-Dzūkas. 1948 m.

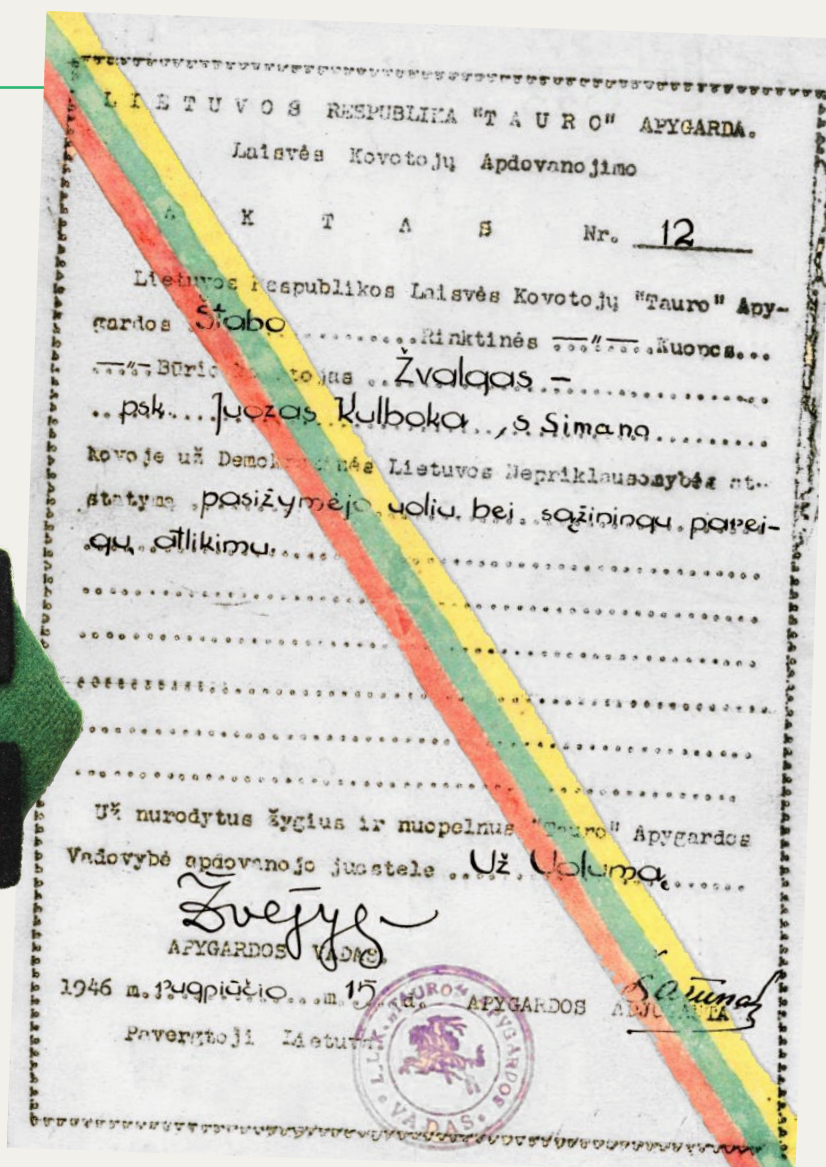
↓ RKLKA

LLKS ženklas, patvirtintas 1949 m. rugpjūčio 1 d. Jis buvo išrinktas konkurso būdu, partizanų vadovybei nusprendus, kad turi būti bendras ženklas visiems laisvės kovotojams. Konkursą laimėjo Bronius Liesis-Naktis, pasiūlęs rombo formą kaip du trikampius, kurių vienas simbolizuoja spindulius, kylančius į viršų, kurie tapatinami su garbiais protėviais, o kitas nuleistas žemyn, atiduodant pagarbą žemei. Žalia spalva simbolizuoja girias, kurios ne kartą lietuvius globojo sunkiais laikais. Juoda Vyčio kryžiaus spalva – tai partizanų slaptumas. Galiausiai raudona reiškia kraują ir pasišventimą.

LVA, f. 3377, ap. 55, b. 222

Tauro apygardos Laisvės kovotojų apdovanojimo aktas, kuriuo apygardos vadas Antanas Baltūsis-Žvejys suteikia partizanui Juozui Kulbokui-Žvalgui juostelę už uolumą. 1946 m. rugpjūčio 15 d.

VDKM

Partizanai ne tik turėjo atremti priešo puolimus, bet ir patys organizavo įvairias kovines operacijas, pasalas, rinko žinias apie priešą. Vienas ryškiausių pavyzdžių būtų iš Biržų, didžiausio partizanų užimto miesto: čia 1944 m. spalį partizanai iš areštinės išlaisvino 44 suimtuosius. Panašios operacijos įvairiu mastu kartojosi ir kitose Lietuvos vietose. Bene pats žymiausias yra Merkinės miestelio puolimas 1945 m. gruodį, kuriame dalyvavo apie 200 vietos partizanų. Jie užėmė milicijos, pašto, valsčiaus pastatus, kuriuose rado vertingos įrangos, dokumentų, ir pasitraukė, nesulaukę didesnio pasipriešinimo dar neatvykus priešų pastiprinimui.

Tokiais užpuolimais partizanai ne tik gąsdino priešus ar sekino okupacinio režimo resursus, bet ir siekė įgyti reikalingų materialinių gėrybių. Tauro apygardos vado Viktoro Vitkausko-Saidoko vadovaujami kovotojai 1950 m. užpuolė iš Kauno į Ežerėlio durpyną keliavusi traukinį, kuriame buvo vežama didelė pinigų suma durpyno darbuotojų premijoms išmokėti. Tąkart „premijas“ išsimokėjo partizanai – 261 tūkstančių rublių suma buvo paskirstyta Pietų srities vadovybės ir Tauro apygardos vadovybės reikalams, septyniems operacijos dalyviams ir politinių kalinių bei tremtinių šeimoms.

Kautynės galėjo iš esmės pakeisti tolimesnę partizanų organizacijos raidą. Pavyzdžiui, 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miške, Radviliškio apskrityje, Grinkiškio ir Baisogalos valsčių paribyje, įvyko lemtingos kautynės tarp MGB kareivių ir partizanų, kuriose žuvo 5 partizanai, iš kurių net du – 1949 m. vasario 16-osios Deklaracijos signatarai – Petras Bartkus-Žadgaila ir Bronius Liesis-Naktis.

Tauro apygardos Žalgirio rinktinės Dariaus ir Girėno tėvūnijos vado Povilo Pečiulaičio-Lakštingalos prisiminimai apie iš Kauno į Ežerėlio durpyną keliavusio traukinio užpuolimą:

1950 m. liepos 11 d. gauname žinią, kad netrukus į Ežerėlio durpyną turi atvežti didelę sumą pinigų. Ir atvažiuoja iš Maskvos aukšto rango viršininkas. Mokės už gerą durpyno eksploataciją premijas. Kitą rytą sueinam į Poderiškių kaimą, apsistojam pas gerai pažįstamą Andrių Milčių, kuris gyveno visai prie miško ir mums patogioje vietoje traukinukui sulaikyti ir pasiruošti gerai pozicijai kautynėms. Mūsų iš viso septyni: Saidokas, Čigonas, Klemensas, Dragūnas, Karys, Doleris ir aš.

Saidokas prisijungė savo telefoną prie lauko telefono laidų ir nusivedė toliau į mišką. Klauso Ežerėlio pasikalbėjimų. O mes ruošiamės ardyti bėgius, kad galėtume visą sąstatą atitraukti į šoną.

Gauname žinių, kad traukinukas iš Kauno jau išvažiuos. Ežerėlio kasininkė [telefonu] klausia, ar pinigų parveža? Praneša, kad dar ne, apsauga menka, o seifo užraktas neveikia. Reikės didesnės apsaugos. O seifą sugadino mūsų ryšininkas Jonas Kazla, pripylęs mažų vinukų į užraktą. Pinigus vėž su čekistų apsauga, ir atvažiuos atstovas iš Maskvos. Gauname pranešimą, kad traukinukas važiuoja su sargyba, tik be pinigų, patikrinimui, ar niekas neužpuls...

Užpelkių kautynių schema, piešta kautynių dalyvio Lauryno Mingėlo-Džiugo. Kautynėse L. Mingėlas buvo stipriai sužeistas, tad schemą piešė praėjus keliems mėnesiams po kautynių – 1949 m. gruodį. Remiantis šia schema 2016–2017 m. archeologinių žvalgymų metu pavyko nustatyti tikslią kautynių vietą bei partizanų išsidėstymo poziciją ir prieš kariuomenės puolimo kryptį.

LYA, f. K-5, ap. 9, b. 6, l. 56

Partizanai pagal galimybes dokumentavo savo veiklą, taip pat ir susidūrimus su priešu. Paprastai jie aprašydavo didesnes kautynes pagal nustatytą formą, o dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose buvo fiksuojamas Laisvės kovotojo Tėvynei pareigų ėjimo lapuose (žr. 2 priedą), atestacijose ar vadovybės raportuose. Kai kurios kautynės net buvo apdainuotos eilėmis, kitos išliko įamžintos vietos gyventojų pasakojimuose.

Partizaninis karas pareikalavo daugybės aukų, tačiau partizanai tikėjo aukos prasmingumu. J. Vitkus

laiške žmonai Genutei 1945 m. liepą partizanavimo prasmę nusakė taip: „Mano gyvenimas taip suskirstytas: maldos brangiausiajai šeimynėlei, kad Jus Dievas išlaikytų, globotų ir vestų didesnei Dievo garbei ir kad greičiau sugrižtų į pasaulį tiesa ir teisingumas; mano darbai Lietuvai Tėvynei, mažinant neteisybes, skriaudas, guodžiant nusimusius ir vilties nustojusius, o mano vargai bei nepritekliai, patirtas šaltis, nuovargis, darganos, ir gilūs širdies skausmai, išgyvenimai – už skastykloje kenčiančias sielas“.

UŽDUOTIS

Aprašykite kautynes.

PARTIZANŲ ŽINIA VAKARAMS

Tauro apygardos kapelionas Justinas Lelešius-Grafas savo dienoraštyje 1947 m. rašė: „Lietuvos ateitis šviesi: artinasi ta valanda, kada raudonųjų plėšikų gaujas išvysime iš savo tėvynės, iš savo sodybų. Karas tarp anglosaksų ir sovietų neišvengiamas. Bet mus užvis labiausiai nudžiugino žinia, kad Amerika ir Anglija Lietuvos nepripažįsta Rusijai, kad veikiančių Lietuvoje laisvės kovotojų kovą laiko teisėta, ją pripažįsta tikrąja Lietuvos vyriausybę, o greitoje ateityje gausime paramą pinigais, ginklais ir amunicija.“ Vis dėlto Šaltasis karas neišaugo į ginkluotą konfrontaciją ir tiesioginiai kariniai veiksmai tarp Sovietų Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų neprasidėjo, nors tiek partizanai, tiek civiliai ilgą laiką puoselėjo viltis, kad JAV ir kitos Vakarų valstybės suteiks paramą ir palaikymą Lietuvai ir netrukus prasidės naujas karas.

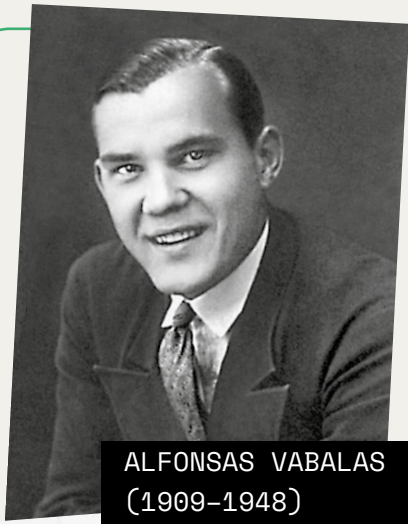
Tiesa, partizanai, kad ir labai ribotai, palaikė ryšius su lietuvių komitetais užsienyje, bendradarbiavo su amerikiečių, prancūzų, anglų žvalgybomis, klausėsi radijo užsienio kalbomis ir patys ieškojo būdų, kaip perduoti informaciją apie pasipriešinimą okupuotoje Lietuvoje. Dar Lietuvos laisvės armija, kaip partizanų pirmakė, sutarusi su vokiečių karininkija į Abvero karinės žvalgybos mokyklą išsiuntė apie 200 savanorių, kurie po apmokymų desantu buvo permesti į okupuotą Lietuvos teritoriją

1944 m. lapkritį ir 1945 m. kovą. Vėlesniais metais panašių, tik mažesnio masto, apmokymų buvo ir daugiau.

Partizanai siekė perduoti žinių apie save Vakarų pasauliui. Dar 1947 m. partizanas Alfonsas Vabalas kartu su Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio Prezidiumo nariais pasirūpino išpūdinga siunta užsieniui, kurią sudarė į užsienio kalbas išversti memorandumai Jungtinių Tautų Organizacijai, Keturių ministrų konferencijai ir popiežiui Pijui XII, taip pat Žudomos tautos atsišaukimas į laisvojo pasaulio sąžinę, įvairūs spaudiniai ir kita aktuali partizanų medžiaga.

1947 m. gruodį ši medžiaga atsidūrė Vakaruose – tuo pasirūpino Juozas Albinas Lukša ir Kazimieras Pyplys. Partizanų perduodama informacija buvo aktuali Vakarų žvalgyboms, kurios įvairias būdais kovojo su Sovietų Sąjunga ir jos agentais visame pasaulyje. Apie gyvenimą „už geležinės uždangos“ iš partizanų sužinodavo ir į Vakarus pasitraukę lietuviai. Iš pastarųjų jie tikėjosi sulaukti ne tik moralinės, bet ir materialinės paramos.

Tai, kad partizanų vadovybė ypatingai vertino ryšius su Vakaraais, rodo partizanų sukurta struktūra – daugelyje štabų veikė ryšių su užsieniu įgaliotiniai, atskirai rūpintasi žvalgyba ir kontržvalgyba. Be to, net trys iš aštuonių partizanų, pelniusių Laisvės kovotojo karžygio garbės vardą, buvo įvertinti aukščiausiu partizanų apdovanojimu būtent už ryšius su Vakaraais.

ALFONSAS VABALAS
(1909–1948)

Alfonsas Vabalas-Budrys, Gediminas, Profesorius, Vytautas – tarpukario Lietuvos Valstybės radiofono laidų vedėjas, teisės mokslų daktaras, buvęs Užsienio reikalų ministerijos ELTA įgaliotasis atstovas Prancūzijoje, prasidėjus sovietinei okupacijai pasirinkęs grįžti su šeima atgal į Lietuvą. 1945 m. dirbdamas Vytauto Didžiojo universitete buvo verbuojamas teikti informaciją saugumui, stipriai spaudžiamas formaliai su tuo sutiko ir gavo agentūrinį slapyvardį „Marat“. Tačiau informacijos neteikė ir pasirodęs pasitraukė pas Žalgirio rinktinės partizanus. Partizanaudamas ėjo politinės dalies viršininko ir karo lauko teismo pirmininko pareigas, redagavo partizanų laikraštį „Laisvės žvalgas“. Ypatingai svarbūs jo rengti teisiniai dokumentai – 1947 m. pavasarį A. Vabalas parengė BDPS deklaraciją Nr. 2, kuri 1949 m. vasarį tapo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos politinės deklaracijos pagrindu. Tuo metu A. Vabalas jau buvo žuvęs, tačiau jo puikus tarptautinės teisės išmanymas leido partizanams priimti to meto standartais modernią deklaraciją, kaip jų veiklą pagrindžiantį ir įteisintį dokumentą.

Juozas Albinas Lukša – buvęs BDPS Prezidiumo įgaliotinis, vėliau – LLKS atstovas užsienyje, dukart kirtęs „geležinę uždangą“, prisidėjo prie to, kad okupuotos Lietuvos situacija taptų žinoma Vakarų valstybėms. Lukša tapo svarbiu asmeniu partizanų vadovybės gretose, už tai jam suteiktas Karžygio garbės vardas (Lukša buvo vienintelis iš aštuonių karžygių, šio įvertinimo sulaukęs dar būdamas gyvas).

1948 m. gyvendamas Prancūzijoje J. A. Lukša-Daumantas parašė prisiminimus „Partizanai už geležinės uždangos“ (1950 m. išleisti Čikagoje J.A. Lukšos bičiulio Petro Vilučio-Vytenio rūpesčiu), taip pat bendradarbiavo su prancūzų žvalgyba ir vykdė jam paskirtas užduotis. Svarbiu kovotojo atminimo simboliu yra tapę laišakai žmonai Nijolei, kuriuose jis teigia negalįs atsiriboti nuo Lietuvos rūpesčių ir privalęs ginti šalį. Pora po vestuvių pagyveno kartu vos kelias dienas, kol J. A. Lukšai teko desantu grįžti į Lietuvą, kur jis žuvo išduotas 1951 m. rugsėjį. Lukša viename savo laiškų būsimai žmonai 1949 m. sausį rašė: „mudviejų laimė neišmanoma be tėvynės laisvės“.

Nuotraukoje Juozas Albinas Lukša ir Nijolė Bražėnaitė, 1950 m. Tiubingene

Iš Garliavos Juozo Lukšos gimnazijos muziejaus rinkinių

JUOZAS ALBINAS
LUKŠA (1921–1951)
SU ŽMONA
NIJOLE BRAŽĖNAITE
(1923–2023)

Per visą rezistencijos laiką išliko nesutarimai tarp partizanų ir užsienyje veikiančių lietuvių dėl kovos už nepriklausomybę būdų. Pavyzdžiui, 1947 m. gegužę Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto įgaliotinis Jonas Deksnys-Hektoras Gdynėje J. A. Lukšai-Kęstučiui ir J. Krikščiūnui-Vytautui perdavė Lietuvos diplomatinės tarnybos šefo Stasio Lozoraičio „Pro Memoria“. S. Lozoraitis ragino partizanus vengti aukų kovojant ginklu ir išreiškė abejonę, ar tai teisingas pasipriešinimo kelias. Partizanų parengtame atsakyme bet kokios abejonės yra atmetamos: „Mūsų šalis apiplėšiama, šimtai tūkstančių mūsų brolių ištremiami į Sibirą, dešimtys tūkstančių slepiasi miškuose. Mūsų tautai gresia pavojus – būti ar nebūti. Mes kovoje pamiršome visus mūsų nusipratimus ir vaidus. To paties mes laukiame iš mūsų brolių amerikiečių ir iš pabėgėlių Vakarų Europoje.“ Tąkart J. A. Lukša ir J. Krikščiūnas gavo 1500 dolerių paramą bei anglų žvalgybos ins-

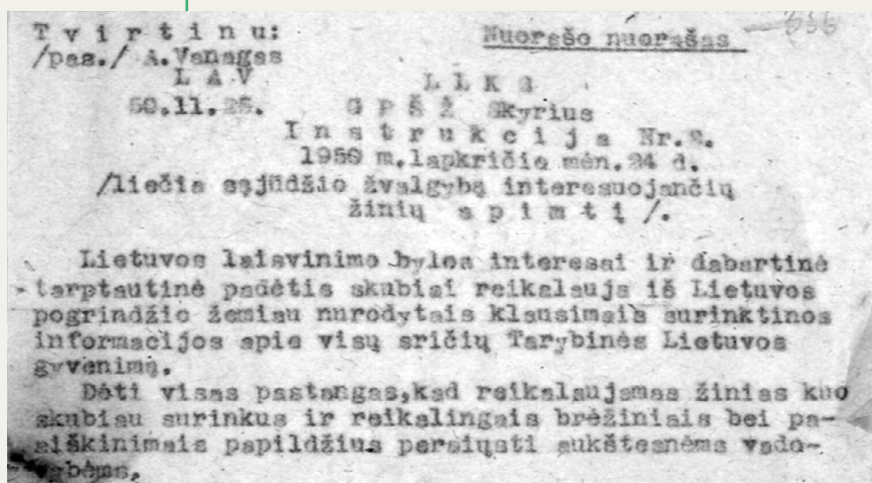
trukcijas apie informacijos rinkimą, kurios vėliau buvo išplatintos partizanų daliniuose.

Partizanai visada akcentavo provakarietišką Lietuvos kryptį. 1949 m. vasario 16-osios Deklaracijoje rašoma: „LLKS Taryba, prisidėdama prie kitų tautų pastangų sukurti pasaulyje teisingumu ir laisve pagrįstą pastovią taiką, besiremiančią pilnutiniu įgyvendinimu tikrosios demokratijos principų, išplaukiančių iš krikščioniškosios moralės supratimo ir paskelbtų Atlanto Chartijoje, Keturiose Laisvėse, 12-je Prezidento Trumeno Punktų, Žmogaus Teisių Deklaracijoje ir kitose teisingumo ir laisvės deklaracijose, prašo visą demokratinį pasaulį pagalbos savo tikslams įgyvendinti.“ Nors nuslopus partizaniniam karui Lietuva tebebuvo okupuota, ilgainiui partizanų svajonė matyti Lietuvą Vakarų pasaulio dalimi išsipildė.

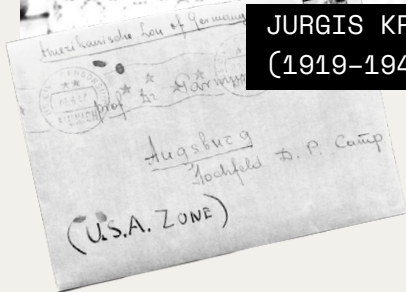
LLKS Ginkluotųjų pajėgų štabo Žvalgybos skyriaus viršininko Juozo Albino Lukšos – S. Mykolaičio parengta 1950 m. lapkričio 24 d. instrukcija Nr. 2 dėl LLKS žvalgybą dominančių žinių apimties. Prašoma žemesniųjų dalinių teikti informaciją apie šias sritis: politinę, ekonominę, administracinę, susisiekimo, švietimo, religijos bei karinę. Šie duomenys buvo aktualūs tiek partizanų vadovybei, tiek Vakarų žvalgyboms.

LYA, f. K-3377, ap. 55, b. 220, l. 165

**JURGIS KRIKŠČIŪNAS
(1919–1949)**

Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas – triskart „geležinę uždangą“ kirtęs ir partizanų dokumentus Vakarams perdavęs kovotojas, po mirties įvertintas „už nuopelnus ir atliktus žygius dėl Lietuvos laisvės atstatymo“ suteikiant jam 1-ojo laipsnio Laisvės kovos kryžių (su kardais) ir Laisvės kovotojo karžygio garbės vardą. Dėl savo išsilavinimo, diplomatijos išmanymo, puikaus žemėlapių pažinimo ir užsienio kalbų mokėjimo J. Krikščiūnas buvo atsakingas už partizanų žvalgybą, ryšius su Vakaraais. Kovotojas daug laiko praleido ir Punsko krašte, kur vietos lietuvių buvo globojamas iki pat žūties.

Nuotraukoje Vyriausiojo ginkluotojų pajėgų štabo įgaliotiniai užsieniui J. A. Lukša ir J. Krikščiūnas kartu su juos lydinčiais Tauro apygardos Vytauto rinktinės partizanais. Iš kairės: Vytautas Gavėnas-Vampyras, J. A. Lukša-Kęstutis, J. Krikščiūnas-Rimvydas ir Albinas Ratkelis-Oželis. 1947 m. gegužės 5 d. Kitoje nuotraukos pusėje užrašyta: „Pakeliui į Lenkiją pas rėmėją „Naktibaldą“. RKLKA

**KAZIMIERAS ALFONSAS
PYPLYS (1923–1949)**

Kazimieras Alfonsas Pyplis-Mažytis, Audronis – dar vienas kovotojas, Karžygio vardą pelnęs už „geležinės uždangos“ perėjimą vykdant partizanų vadovybės užduotis. Žinomas kaip itin aktyvus ir sumanus kovotojas, dalyvavęs susirėmimuose su priešu daugiau nei 20 kartų.

Prano Lapės tapytas K. A. Pyplio portretas, 1948 m. VDKM D 1339

JIE KOVOJO TYLIAI: PARTIZANŲ RYŠININKAI IR RĖMĖJAI

OS P R I E S A I K A.

Ištodamas į OS narių eiles, visų kritusių ant miestelio grindinių iš-
niekintųjų ir gyvų šventosios kovos brolių akivaizdoje, prisiekiu dirb-
ti konspiratyvinį Lietuvos nepriklausomybės atkūriamąjį darbą, vygydyti
pavestas vadovybės užduotis ir laikyti man patikėtas vadovybės paslaptis.
Žinau, jog už išdavimą man patikėtų vadovybės paslapčių ar kovos bro-
lių, būsiu baudžiamas visu griežtumu.
Tepadeda man Aukščiausias visa tai ištesėti ir įvygydyti.
194...m....mėn.....d.

P r i e s a i k a
davusių p a r a š a i:

Mokyklos vadovėliuose, viešuose šaltiniuose ar diskusijose iki šiol randama tik labai apytikslė partizaninio karo statistika – skaičiuojama, kad 1944–1953 m. į kovą kilo apie 50 000 partizanų, iš kurių dešimtys tūkstančių žuvo. Kartu su partizanais veikė tūkstančiai ryšininkų bei rėmėjų, kurių veiklos mastą ir įvairovę vis dar sunku įvertinti. Pavyzdžiui, Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininkas Benediktas Trakimas-Genelis, prisimindamas partizanavimą ten, kur didžiąją gyventojų dalį sudarė kitataučiai, rašė: „Čia pajutome tai, ko nejutome ten, kur lietuviai sudarė daugumą. Be vietinių gyventojų paramos partizanams miške ilgiau išsilaikyti tikrai neįmanoma“. Partizaninio karo, kaip ir kitų kovos formų, sėkmė slypi vienybėje – skaičiuojama, kad vienam kariui reikalinga 4–7 civilių parama.

Kiekvienas Lietuvos partizanų srities, apygardos, rinktinės ar rajono (tėvūnijos) štabas turėjo Ryšių, arba Organizacinį, skyrių, kurio vie-

↑ Organizacinio sektoriaus nario priesaikos tekstas. Mažiau girdėti organizacinio sektoriaus dalyviai yra slapukai. Pavyzdžiui, 1948–1949 m. Kėstučio apygardos štabas buvo įsikūręs Eržvilko valsčiuje, štabas vadovavo ir pagrindinėms jaunimo kuopelėms, kurių branduolius sudarė Kelmės ir Eržvilko gimnazistai. 1949-aisiais, prasidėjus areštams, buvo sukurta slaptesnė trejetukų sistema: kiekvienas legaliai gyvenęs rezervinis partizanų kovotojas-slapukas pažinojo tik du pagrindžio dalyvius.

LVA, f. 3377, ap. 55, b. 221

nas pagrindinių tikslų buvo rūpintis sklandžia ryšių sistema. Organizaciniam sektoriui priklausė legaliai gyvenantys rezerviniai partizanai, žvalgai, slapukai, talkininkai. Jie turėjo padėti kovotojams palaikyti ryšius, teikti informaciją, aprūpinti maistu, transportu, vaistais ir t.t. Ryšiai atliko svarbų vaidmenį, kadangi partizaninis judėjimas kone vienu metu išsižiebė visoje Lietuvoje, tačiau iš pradžių – necentralizuotai. Ryšininkai buvo suskirstyti į tam tikras kategorijas, nuo jų priklausė

Didžiosios Kovos rinktinės štabo nariai tokiais žodžiais kreipėsi į partizanus:

Reikia užrašyti partizanų organizavimosi būrių įsisteigimo datas, visas kovas su priešais, visas kovų aplinkybes, nelaimingus ir laimingus gyvenimus. Užrašus geriau vesti ant atskirų lapelių, dėti į bonkas ir slėpti žemėje taip, kad priešas nerastų. Kad užrašai neliktų visam laikui žemėje užkasti, reikia, kad apie juos žinotų labai patikimi žmonės, kuriems žūti yra mažiau pavojaus. Užrašyti reikia viską tiksliai, nurodyti įvykių laiką ir vietą, kritusių kovos draugų mirties laiką ir aplinkybes, jų kūnų palaidojimo vietą ir t. t.

Tarp partizanų dokumentų išliko ir pluoštai rinktinių vadų pasirašytų padėkų rėmėjams bei apdovanojimo raštų. Už tai, kad „namie įrengė bunkerį“, „tardomas neišdavė“, „pa-leistas vėl siūlė pagalbą“, „rėmė maistu“... Šių raštų negalėjai kabinti ant sienos, rodyti kaimynams – atvirkščiai, juos teko slėpti kuo giliau, net nuo savo artimųjų. Galbūt niekada ir nesužinosime Ežio, Zuikio, Jūrininko, Kalnelio, Agurko, Gaspadoriaus ar kitais slapyvardžiais prisidengusių žmonių tapatybių – ypač tų laimingųjų, kurie nebuvo išduoti, suimti, ištremti ar nukankinti. Tų, kurie saugodami savo vaikus nieko jiems ne-pasakojo. Šis pažymėjimas buvo skirtas Pietų Lietuvos partizanų srityje veikusiai Anei Ruseckienei-Palmei. Garmutė Antanina 1993. *Motinėle, auginiai*, Kaunas: Spindulys →

užduočių sudėtingumas. Kitas parti-zanų plačiai taikytas susisieki-mo būdas buvo „pašto dėžutės“. Reikšmin-gas rėmėjų indėlis partizaniniame kare buvo ryšių punktų kūrimas jų sodybose. Ryšių punktai turėjo savo slaptažodžius arba parolius – tai slapti su-tartiniai žodžiai, sakiniai, trumpi dialogai, kurie leidžia atskirti sa-vus nuo svetimų. O ar teko girdėti apie ypač slaptą partizanų visuomenės grupę – archyvų saugotojus? Partiza-nai suvokė istorijos perdavimo svarbą, norėjo, kad „liktų nors dalelė gyvos medžiagos tų pačių kovų dalyvių parašy-

tos“ ir kad jų kovos nebūtų „užmirš-tos arba tik legendom apipintos“. Šiam tikslui partizanai telkė patikimus žmones, kuriems negrėsė tremtis, jiems patikėdavo informaciją apie paslėptus dokumentus. Taigi, partizanams lega-liai gyvenančių rėmėjų, ryšininkų para-ma buvo gyvybiškai svarbi. Mainais už ją laisvės kovotojai galėjo suteikti tik viltį ir laisvos Lietuvos pažadą. Tie-sa, būdavo, jog už paramą jie palikda-vo pakvitavimus – juos išrašydavo savo rėmėjams, tikėdamiesi, kad, Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, valdžia jiems grąžins viską, kas iš jų buvo paimta.]

SESE LIETUVAITE !

Jau treji metai bėga, kaip raudonasis išvadotojas "viešpatauja" mūsų brangioje tėvynėje. O kiek jie per šį trumpą laiką mūsų brolių, sesių išžudė ir jų kūnus nežmoniškai išniekine želvos ir kitų lietuvių miestelių ant žydu kapų ar žvyrkudobės paguldė kiek Lietuvos sūnų ir dukrų išblaškė po Rusijos tyrus, Sibiro ir Altajaus dykumas. Tūkstančiai brolių ir sesių paguldė savo kaulus ten, žvėrių kapuose, o kiek dar ten laukia bado ir išalkusių žvėrių nasrai nekaltų aukų. O tu brangi sese, nepabūgai jokių pavojų jokio vargo, stojai į brolių eiles kerštui dėl nekaltai praliejusiu brolių ir sesių kraujo, Tav o prisidėjimas prie to tėvynės vadavimo darbo, yra labai didelė, mums, parama; būtent ryšio tarnyba. Tokių žygių atlikimas yra daug svarbesnis negu su ginklu.

Tad brangi sese, sveikinu tave ir tavo visus šeimos narius šv. Kalėdų ir Naujųjų Metų progai! Savo ir visų Rinktinės partizanų vardu. Dėkoju už tiek daug atliktų žygių tokiu sunkiu laikotarpiu, kada priešas besiželdamas, kaip bagentis žvėrelis, savo paskutiniomis ilie-nėmis, pradėjo nežmoniškų puolimų, o kad ne tu, tai mums būtų labai sunku susirūti vieniems su kitais.

Linkiu, kad Kristaus gimimo šventės ir Naujieji Metai suteiktų tau dar didesnio pasiryžimo ir energijos, tam svarbiam, tėvynės vada-vimo darbe.

Lietuvos laukų ir pievų, dukra, tu neapkenti piktžolių savo rūtu laržely ir stengies jas išrauti, tad padėk mums iš rauti ir tautos piktžoles iki paskutinio, kad nušvitus tėvynės padangėj galėtum ramiai gyventi laisvoj gražiai žaliuojančioj tėvynėj, trispalvei plėve-suojant. Tu, esi tikra prosenuolė Birutė, eini erškėčius skindama nuo Lietuvos tako, kaipėjo Birutė, kartu su Kęstučiu, o vėliau su sūnum Vytautu nežiburdama jokių pavojų į didžiausius mūšius ir laimėdavo.

Linkiu tau, kai sužydės laisvė tėvynei, sukurti tikrą lietuvišką šeimą, o kuri jau esat sukūrusi, tai auginti ir auklėti savo vaikū-nius tikrais Vytautais ir Birutėmis, o tu ir jo motina Marija ser-gės Tave, visuose žygiuose ir Tavo namikiuke nuo visų pavojų.

Tad kantrybės ir darbo drąsiai tik atsigimi.

1946-XII-22.

Užrašo y rašys vėliau esan
1947 m. Vasar

1946 m. gruodžio 22 d.
Didžiosios Kovos apy-gardos B rinktinės vado atsišaukimas į merginas ryšininkes ir rėmėjas.

LVA, f. K-1, ap. 58, b.

42906/3, l. 269-9

Kaišiadorių krašte veikė Didžiosios Kovos apygardos vadui pavaldus moterų partizanų-ryšininkų batalionas. Jo tikslas – suvienyti laisvės kovo-tojas moteris, rūpintis materialine parama par-tizanams, rinkti infor-maciją apie saugumo pa-jėgų judėjimą, užtikrinti ryšius tarp būrių. Bata-lionui vadovavo Aldona Paulavičiūtė-Indyra,

Laukinukė. 1945 m. liepą ji buvo suimta ir užverbuota Nemezidės slapyvardžiu. Apie ver-bavimą ji prisipažino partizanams, liko jų gretose, tačiau apie tai žinojo ir saugumas, gaudavęs iš agentės netikslių, paviršutinišką informaciją. NKVD karinės operacijos metu Šilonių miške (dab. Kaišiadorių r.) 1946 m. kovo 24 d. A. Paulavičiūtė žuvo kartu su Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininku Aleksandru Zapkumi-Piliakalniu. Štai Motie-jaus Bulaukos-Kolumbo prisiminimai iš mūšio lauko:

Piliakalnis gulėdamas sužeistas pasakė: Kolumbai, imk ginklą! Aš jam liepiau mesti, jis bandė mesti, bet tik apie galvą apsisuko ir viskas, tik spėjo tepasakyti: sudie, vyrai, kovokit. Netoliese Piliakalnio bėgo sužeista į koją Laukinukė. Aš jai sakau – gulk, bet ji negula. Tada aš ją pagriebiau ir nuverčiau ant žemės. Tada ji ėmė šaukti: bailų tu, vadas žūsta! O aš gi matan, kad prie vado prieit negalima, kulkos kapoja žemę. Laukinukė iš manęs ištrūko ir pribėgo prie Piliakalnio, griebė jį tempt, o jis dar gyvas, o ji jau nusirito pakalnėn... Tą kartą daug vyrų žuvo.

Nors aktyviai ginklu kovojo dau-giausiai vyrai, partizaniniam pasi-priešinimui stipriai padėjo ir moterys, kurios paprastai būdavo ryšininkėmis. Žinomi pavyzdžiai liudija, kad tarp jų buvo įvairaus amžiaus ir sociali-nio statuso atstovių – kovotojams talkino senolės, kovotojų motinos, žmonos, dukros, draugės, mylimosios. Amžius kiek labiau nulėmė jų veiklas šiame kare. Moterys partizaninio karo kūryboje sudarė ryšininkų daugumą dar ir todėl, kad lengviau nei vy-rai galėjo keliauti neatkreipdamos į save saugumo darbuotojų dėmesio. Šią mintį sustiprina tarp partizanų pasi-taikydavęs vyrų persirengimas moter-iškais drabužiais einant iš bunkerio vykdyti pavestų užduočių arba prasi-blaškyti, nuderbti ūkio darbus rėmėjų sodyboje. Svarbias žinutes, laiškus ryšininkės dažnai slėpdavo drabužiuo-

se, supintose kasose ar dviračio rėmuose. Beje, dviratis anuomet buvo viena svarbesnių susisiekiimo priemonių, štai ryšininkė Rožė Jankevičiūtė per dieną numindavo virš šimto kilometrų.

Taigi, partizaninio karo dalyvių skaičius iš 50 000 tūkstančių ginkluotų kovotojų gerokai išsiplečia ir leidžia suvokti laisvės kovos mastą, atrasti partizanų visuomenę. Sovietinio saugumo duomenimis, 1944–1953 m. buvo suimti 27 109 partizanų ryšininkai, rėmėjai ir neginkluotų, daugiausi pagrindiniui priklausiusių organizacijų nariai. Tačiau dalies rėmėjų, ryšininkų vardų ir pavardžių jau nebesužinosime – didelė jų dalis buvo susekta ir represuota. Liko ir tokių, kurie buvo neišaiškinti ir neištremti, o šiandien savo indėlio laisvės kovose nesureikšmina. Pasitaikydavo ir atvejų, kai ryšininkai, rėmėjai nakvodavo partizanų stovyklose ir bunkeriuose, todėl ne kartą pateko į karinių operacijų sukuri ir žuvo petis petin kovodami kartu su partizanais. Jų pasaulis buvo slaptas, kai kada ne visi suvokė vykdomo darbo svarbą. Antai ryšininkė Genutė Griškevičiūtė-Steponavičienė-Pakalnutė teigia: „Daugumos ryšininkų nežinojo ir patys partizanų rėmėjai. Gauni užduotį nunešti paketą kitam ryšininkui ir vykdai užduotį.“

Algimanto
apygardos
ryšininkės.
Kairėje –
Elžbieta
Morkūnaitė.

RKLKA

Ryšininkės Elenos Zablockaitės-Dainos tėtis jai pagamina specialų dviratį, kuriuo ji, dar būdama nepilnametė, jau vežiojo spaudą, laiškus. Tėtis praplatino dviračio rėmą, kad jame tilptų kuo daugiau spaudos. O išleisdamas Eleną su partizanų užduotimi, visada sakydavo: „Kas bus, tas, juk sūnaus neturiu, kovok tu!“ Abu tėvai peržegnodavo ir išleisdavo.

Tauro apygardos partizanas Algirdas Šermukšnis-Žilvinas savo dienoraštyje 1950 m. pradžioje rašė:

Ir kas mums yra maloniausia, kad žmonės, pas kuriuos gyvename, visuomet mumis rūpinasi ne dėl to, kad turi rūpintis, bet dėl to, kad jie jaučia malonumą, jaučia pasididžiavimą, kad gali mumis rūpintis, kad mes jiems suteikiame savo pasitikėjimą jais... Paskutiniuoju laiku yra įsakymas, kad pas ką ras „banditus“ gyvenančius – bus šeimininkai šaudomi vietoje. Reiškia, pas ką gyvena partizanai – tie žmonės yra pasmerkti mirti. Ir ką galvoja žmogus, kuris pats, visai dar jam nieko nesakius, prašo, kad mes ateitume pas jį apsigyventi? Tai nieko nuostabaus, nes tai yra tikri lietuviai, tikri savo tautos patriotai. Jie aukojasi dėl idėjos. Jie rizikuoja...

UŽDUOTIS

Įsikūnykite į ryšininką ir/ar rėmėją ir įvertinkite jų veiklos reikšmę.

KURIANTI POGRINDŽIO LIETUVA

Partizanai, vertindami savo veiklą, skyrė du kovos tipus: kovą ginklu ir kovą žodžiu. Būtent pastarajai ilgai niui buvo skiriama vis daugiau dėmesio. Suvokdami sovietinio režimo bandymus pavergti kraštą ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai, partizanai leido pagrindinę spaudą, skelbė atsišaukimus ir kitaip bandė užgožti sovietinę propagandą. Skaičiuojama, kad partizaninio karo metais lietuvių ir rusų kalbomis buvo leidžiama virš 100 skirtingų pavadinimų periodinių leidinių. „Aukštaitis“, „Kovojantis lietuvis“, „Laisvės varpas“, „Laisvės žvalgas“, „Malda girioje“, „Partizanas“, „Partizanų šūviams aidinti“, „Prie rymančio Rūpintojėlio“, „Sutemų keleivis“, „Už tėvų žemę“ – tai tik maža dalis visų reguliariai ar su pertraukomis ėjusių leidinių. Didelė šių leidinių kolekcija saugoma Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštyne bei yra iš dalies prieinama skaitytojams skaitmeniniame E-Partizanų archyve.

Be to, tarp civilių gyventojų buvo platinami proginiai atsišaukimai valstybinių ar religinių švenčių metu, o kai kada ir išpėjimai nekolaboruoti ar raginimai remti partizanus. Tai galima vadinti partizanų visuomeninės veiklos dalimi, kuriai jie skyrė ypatingą dėmesį. Aukščiausia partizanų valdžia, 1949 m. vasarį įsteigta Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Taryba, nusprendė: „Bendrąją sąjūdžio veiklos taktiką grįsti didesniu visuomeninės veiklos išvystymu, tai paremiant ginklu“. Tokį sprendimą didele dalimi lėmė mažėjantis kovotojų ratas, nors iš tiesų nuo pat partizaninio karo pradžios buvo įsisamoninta būtinybė stiprinti patriotines nuotaikas.

Tauro apygardos Vytauto rinktinės vadas Vytautas Gavėnas-Granitas, broliai Juozas Ališauskas-Klaidas ir Stasys Ališauskas-Kalinyš dirba Viešbučiu pavadintoje vadavietėje. 1949 m. balandžio 5 d.

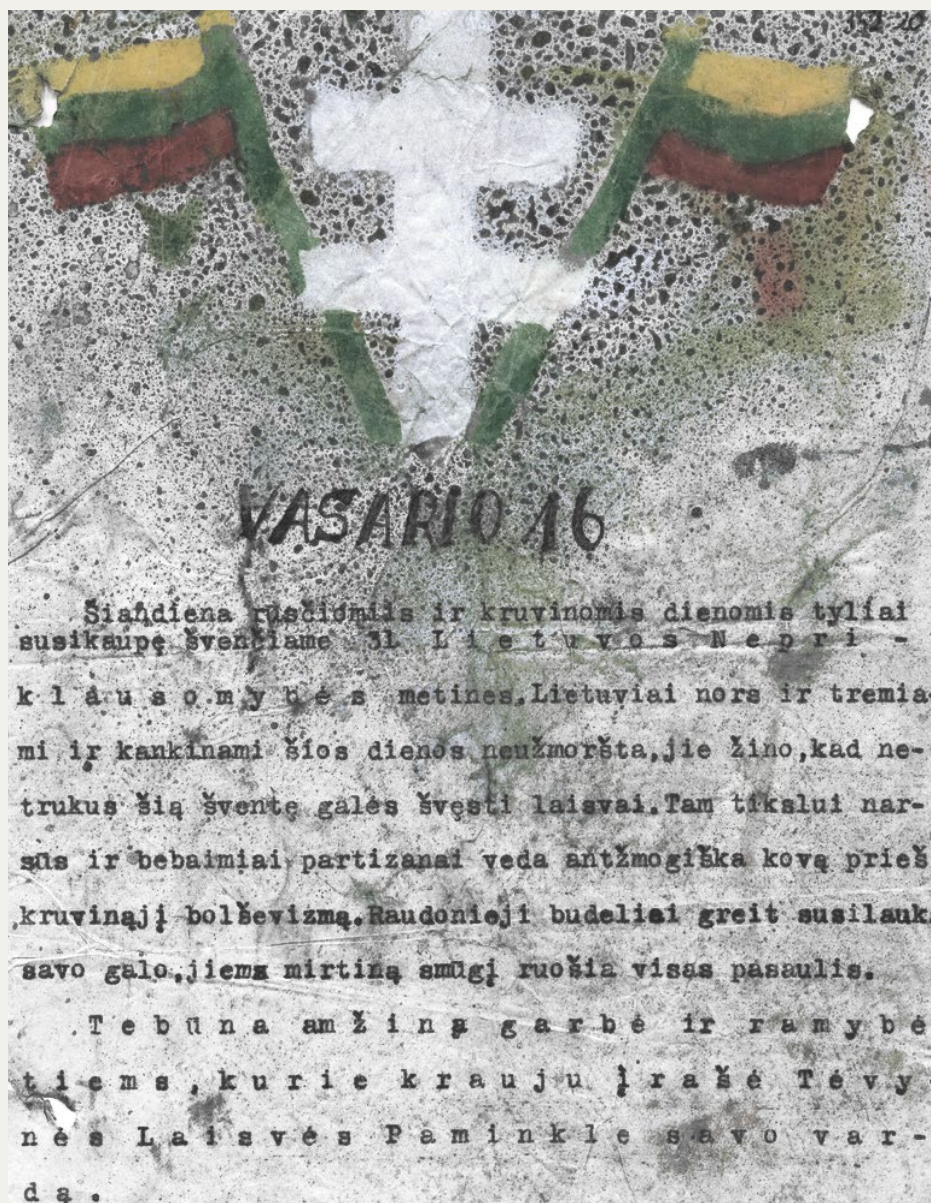
↓ OLKM PF 2239-34

→

Vasario 16-oji buvo viena svarbiausių partizanų švenčių. Šia proga partizanai sveikindavo vieni kitus ir civilius gyventojus, primindami, kad Lietuva yra okupuota ir svarbu vieningai siekti laisvės. Šis atsišaukimas kartu su Lietuvos trispalve buvo aptiktas 1949 m. vasario 16 d. ant bokšto Armoniškių kaime (Garliavos vls.). Vėliavos iškėlimu ir atsišaukimo platinimu buvo apkaltinti net keli asmenys: vietos gyventojas Zigmas Markauskas, Tauro apygardos Birutės rinktinės Dariaus ir Girėno kuopos vadas Juozas Grajauskas-Audra bei jo vadovaujami partizanai.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 35250/3, PBB, 1. 352-20

Ištrauka iš 1949 m. kovo mėnesio pasirodžiusio pirmojo LLKS visuomeninės minties organo „Prie rymančio Rūpintojėlio“ numerio. Įdomu, kad partizanų vadovybės nariai ne kartą svarstė, ar tinkamas šio leidinio pavadinimas ir turinys. Sąjūdžio ideologu vadintas leidinio redaktorius Juozas Šibaila buvo kritikuojamas dėl tokio pasirinkimo, mat daliai kovotojų atrodė, jog

vadovybė skatina ne aktyviai priešintis, o rymoti, susitaikyti su likimu. Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) srities vadas Antanas Slučka-Šarūnas rašė:

Pagalvojus logiškai, argi ir taip visa tauta ne per ilgai rymojo? Kada aplinkui verda kova ir Rūpintojėlis tegali palaiminti tą mūsų šventą kovą, bet jokiū būdu nekviešti rymoti prie Jo.

LYA, f. K-5, ap. 3, b. 16, 1. 1

↓

Pažinsi Lietuvą iš jos Rūpintojėlio: kuo ji gyva, tą jis savo žvilgsniu išsako; pilku rymojo, giliu rūpesčiu į pakeleivį žvelgė, kai Lietuva buvo svetimiems tikslams siekti įrankiu; lengva į dangų kilo, spalvomis puošėsi, sulaukus Lietuvai savos dienos.

Ir šiandien Lietuva Rūpintojėlio kraštas: ji verčiama žmonijai kryžiumi būti, jos sūnus-dūkra savo gyvenimu kalba apie tai, kas jos laukia, žmonijos siaubui per didvyrių lavoną peržengus-už visos žmonijos gyvenimą, lietuvis mirti nesibijo.

Partizanai spausdino ne tik politines ir karines žinias, savo tikslų ir veiklos pristatymus, tautos istorijos atminimus ir užsienio naujienų apžvalgą, bet ir grožinę literatūrą. Partizanų kūryba atskleidžia tai, ko dažnai nepamatysime nuotraukose ar vadovybės rengtuose dokumentuose: slapčiausius žmogaus išgyvenimus atsidūrus kritinėje situacijoje.

IRENA PETKUTĖ-NERINGA,
VILNELĖ (1932–1953)

Irena Petkutė – Žemaičių apygardos partizanė, į partizanų gretas pasitraukusi 1952 m. pabaigoje tiesiai iš mokyklos, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos pareigų. Dar besimokydama ji pradėjo rašyti į pogrindžio spaudą, dėl ko vėliau sovietų buvo verbuojama tapti agente ir teikti informaciją apie partizanus. Partizanų gretose ji toliau kūrė prozą ir poeziją, redagavo Žemaičių apygardos leidinius „Malda girioje“, „Laisvės kovų aidai“, „Laisvės balsas“. Paskutiniame prieš žūtį parašytame eilėraštyje „Kas mes?“ I. Petkutė, tarsiujausdama savo likimą, rašė:

*Pagirdyti raudom, pasotinti kančia,
Su meile nemaria ir amžinu kerštu
Mes einam per laukus, mes einame nakčia,
Mes einame rūsčiai dejuojančiu kraštu.*

*O mirštant neraudos mama anei sesuo –
Nieks kapo nesupils ir kryžiaus nestatys,
Pagalviu pasiliks sunkus laukų akmuo,
O patalu – kraujuotas gatvės grindinys.*

PETRAS BARTKUS-ŽADGAILA
(1925–1949)

Petras Bartkus-Žadgaila – ne tik sumanus kovos vadas, aktyviai telkęs partizanus ir savo darbais stiprinęs bendrašygių dvasią, bet ir labai meniškos sielos žmogus. 1949 m. vasario 16-osios Deklaracijos signataras, laisvės kovotojas karžygys pasižymėjo puikiu balsu ir gebėjimu rašyti eiles, kurios tapdavo populiariomis partizanų dainomis. Alkupėno slapyvardžiu pasivadinusio P. Bartkaus eilėraščių knygelė „Partizano sielos atgarsiai“ buvo išleista pačių partizanų dar 1948 m. Eilėraštyje „Partizano gyvenimas“ šmaikščiai apdainuojamas partizanams tekęs likimas:

*Kaip čia buvo, kaip nutiko, –
Tumbaryra opapa,
Mus užplūdo bolševikai.
Tumbaryra opapa,
O ta smarvė riečia nosį,
Tad gyvenam ne namuose,
Tumbaryra ochacha tralialialialia!
Ryžomės Tėvyne ginti,
Tumbaryra opapa,
Jos engėjams galvas skinti,
Tumbaryra opapa.
Ir jei bus jau taip žadėta,
Savo galvas reiks padėti,
Tumbaryra ochacha tralialialialia!*

Partizanų kūryba tapo vertingu informacijos šaltiniu ir užsienio lietuvių bendruomenei, kurią pasiekdavo tik menki gyvenimo už „geležinės uždangos“ atgarsiai. Pavyzdžiui, 1962 m. Lietuvos nepriklausomybės fondo lėšomis Niujorke buvo išleistas rašytojo Jono Aisčio redaguotas rinkinys „Laisvės kovų dainos“, kuriame skelbiamos dainos iš Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės 1947 m. štabo leidinio ir kitų rinkinių. Rinkinio pratarmėje J. Aistis

rašė: „Kovojusiųjų dainos liudija, kad jie tikėjo, jog tautiečiai nepaniekins ir nepamirš jų tikslo ir jų aukų prasmės. Šiuo jų kovas lydėjusių dainų rinkinio nauju išleidimu siekiama įkurti jiems bent laikiną – kol Lietuvos laisvė dar neatgauta – paminklą: ne ant jų nežinomų kapų ir ne aikštėse, kur vyko daugelio jų tragedijos pasibaisėtinas paskutinis veiksmas, o mūsų mintyse, jausmuose ir mūsų Lietuvos laisvės tikėjime.“

↓ Muzika buvo neatsiejama partizanų kasdienybės dalis. Nuotraukoje Algimanto apygardos Šimonių girios partizanai. Iš kairės: Albertas Nakutis-Viesulas, Petras Miškinis-Šarūnas, Vladas Karosas-Vilkas, Stasys Gimbutis-Rūkas.

RKLKA

[NE]TIESA APIE PARTIZANUS

Partizanai, reaguodami į sovietinę propagandą, kūrė įvairias karikatūras, kritiškai vertindami sovietų veiklą okupuotame krašte.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 42906/3, l. 263-53

Partizaninio karo metais okupacinių struktūrų pradėtas formuoti neigiamas laisvės kovotojų įvaizdis mūsų tautos atmintyje vis dar tebėra menkai apgijusi žaizda. Vis dar ieškome atsakymų, ar partizanų tikslai buvo kilnūs, o priemonės pamatuotos ir demokratinės, ar jų tarpe nebuvo nusikaltėlių, suvedinėjusių asmenines sąskaitas ar prisidėjusių prie nusikaltimų žmoniškumui, ar to meto liudininkų pasakojimai apie maisto ir kitų gėrybių reikalaujančius ginkluotus vyrus yra tiesa. Tenka pripažinti, kad būta įvairių situacijų, tačiau sovietinė propaganda darė viską, kad būtų žinoma tik partizanus kompromituojanti tiesos pusė.

Nuo pat partizaninio karo pradžios sovietinių okupacinių struktūrų tikslas buvo parodyti, kad partizanai – tai banditai, siekiantys asmeninės naudos ar besipriešinantys okupantams vien dėl politinių įsitikinimų, o ne siekiantys viso krašto laisvės. Dar 1945 m. LTSR Vidaus reikalų liaudies komisaras Juozas Bartašiūnas ragino „su šaknimis išrauti pikčiausius lietuvių tautos priešus – lietuviškuosius vokiškuosius nacionalistus“. Pradėta partizanus demonizuoti. Organizuodami įvairias operacijas, kurių metu režimo talkininkai persirengdavo kovotojų uniformomis ar prisistatydavo jais vietiniams ir vykdavo įvairaus pobūdžio nusikaltimus

Drg. majorui Sakalovui.

R A P O R T A S.

Pranešu jums apie uždavinio vygdymą duoto šių metų lapkričio mėn. 26 dieną.

Uždavinys Man su aštuoniais kovotojais vaizduojant banditinę grupę nuvykti į Erelytė km. Roguvos val. pas eigulį Šantarą. Sulik duota ant jo kaltinama banditiška medžiaga jį apkaltinti ir išvedus į mišką jį apklausti iš jo sužinant kur randasi banditų bunkeris. Sužinojus banditų bunkerį jame esančius banditus nuvykti ir sunaikinti.

(atimdavo maistą, daiktus, žudydavo), sovietai kūrė partizanų – „liaudies priešų“ – įvaizdį. Įvairūs nusikaltimai buvo priskiriami kovotojams ir arešto, tardymų metu: neretai partizaninio karo dalyviai turėdavo įrodinėti nedalyvavę Holokausto veiksmuose, nekolaboravę su naciais, nežudę vietinių gyventojų ar kaip kitaip nesuteršę „tarybinio piliečio“ vardo. Antai, istoriko D. Noreikos tyrimai rodo, kad prie Holokausto įvairiomis formomis galėjo prisidėti apie 5 % vėliau partizanavusių asmenų, tad nėra pagrindo šią kaltę primesti visai partizanų organizacijai.

Net ir po partizaninio karo pabaigos sovietinė propaganda toliau kūrė savitą įvykių versiją. 1956 m. vasarį TSKP XX suvažiavime pasakyta Nikitos Chruščiovo kalba, kuria pasmerkti stalinistiniai nusikaltimai, neatvėrė kelių partizaninio karo dalyvių tiesai. Sovietinių struktūrų palaikomas pasakojimas buvo grindžiamas archyvi-

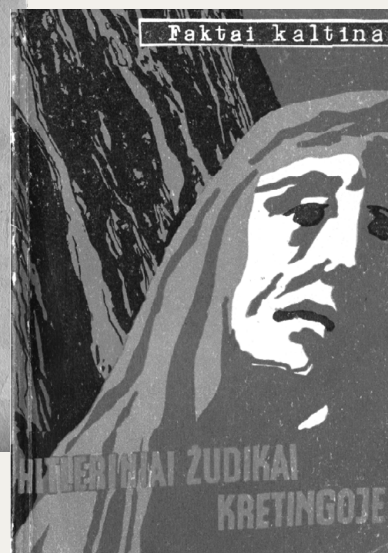
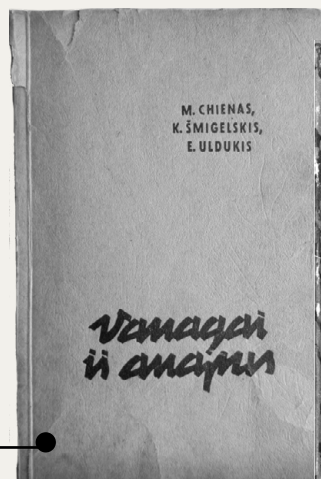
Lietuvos SSR MGB specialiosios grupės vado agento smogiko Rudolfo Ottingo-Kirvio 1948 m. gruodžio 3 d. raportas specialiųjų agentų smogikų grupių vadovui LSSR MGB 2-N valdybos 2 skyriaus 5 poskyrio viršininko pavaduotojui valstybės saugumo majorui Aleksejui Sokolovui. Ištraukoje minima agentų taktika persirengus partizanais išgauti reikiamą informaciją apie tikrųjų partizanų slaptavietes, ryšius su civiliais gyventojais ar tiesiog apiplėšti gyventojus. Tokia taktika taip pat prisidėjo prie nepasitikėjimo partizanais bei kalbų apie kovotojų žiaurumą.

LVA, f. K-1, ap. 3, b. 33/4, l. 27-28

niais dokumentais, daiktiniais įrodymais, įvairiais liudijimais. Pasitaikė atvejų, kai jau po represijų partizaninio karo dalyviai viešai liudydavo klydę ir pasirinkę neteisingą kelią. KGB toki „atsivertimą“ laikė ypatingai vertingu propagandai palaikyti.

LTSR Revoliucijos muziejaus, kaip ir kitų, mažesnės reikšmės muziejų, ekspozicija vaizdavo „buržuazinių nacionalistų“ žiaurumus ir žuvusių „tarybinių aktyvistų“ pasiaukojimą. Šalia publikacijų spaudoje ir pranešimų radijuje išleista knygų serija „Faktai kaltina“, buvusi gan populiari sovietinėje Lietuvoje. Leista grožinė literatūra, kurti vaidybiniai filmai turėjo parodyti ir įrodyti partizaninio karo niekingumą.

Tiesa ta, kad tarp partizanų buvo įvairių politinių pažiūrų, skirtingos patirties ir visiškai skirtingo būdo žmonių. Gyvenimas bunkeriuose ir nuolatinis slapstymasis stipriai veikė kovotojų fizinę ir psichinę sveikatą. Taip pat partizanai neturėjo kalėjimų ir galimybės nuosekliai tirti galimų išdavysčių. Neretai jų sprendimus lėmė stiprūs jausmai šeimai, artimiesiems. Tad ir klaidų buvo įvairių – nepagrįstų susidorojimų su civiliais gyventojais, neapdairaus pasiklivimo okupantų pažadais, asmeninės gerovės sureikšminimo. Tačiau vertinant partizaninį karą visų pirma privalu remtis partizanų dokumentais, kuriuose aiškiai įvardijami jų tikslai ir veikimo principai.

1960 m. publikuota apybraiža buvo atsakas į J. A. Lukšos Čikagoje išleistus prisiminimus „Partizanai už geležinės uždangos“. Šioje apybraižoje, anot leidėjų, atskleidžiami tikrieji Lukšos ir jo bendražygio Jono Kukauskio tikslai. Lukša vaizduojamas kaip žiaurus nusikaltėlis, siekiantis asmeninės naudos, o Kukauskas, dėl kurio išdavystės iš tiesų žuvo Lukša, pristatomas kaip klydęs, bet laiku pasitaisęs ir pasirinkęs teisingą kelią žmogus.

Pirmosios serijos „Faktai kaltina“ knygos viršelis. 1960–1968 m. išleisti 9 archyvinų dokumentų, liudininkų pasakojimų ir kitos aktualios medžiagos rinkiniai, pagal sovietinių represinių struktūrų sumanymą, turėjo atskleisti Lietuvos partizanų padarytus nusikaltimus ir dar nacistinės okupacijos metais įvykusias tragedijas. Šiomis knygomis, kaip ir panašiais leidiniais, buvo siekiama įrodyti, kad partizaninis karas – tai ne kova už nepriklausomybę ar Lietuvos laisvę, o vidinė politinė „klasių kova“, visiems gyventojams sukėlusią daug nelaimių.

UŽDUOTIS Atsakykite į sovietų kaltinimus partizanams.

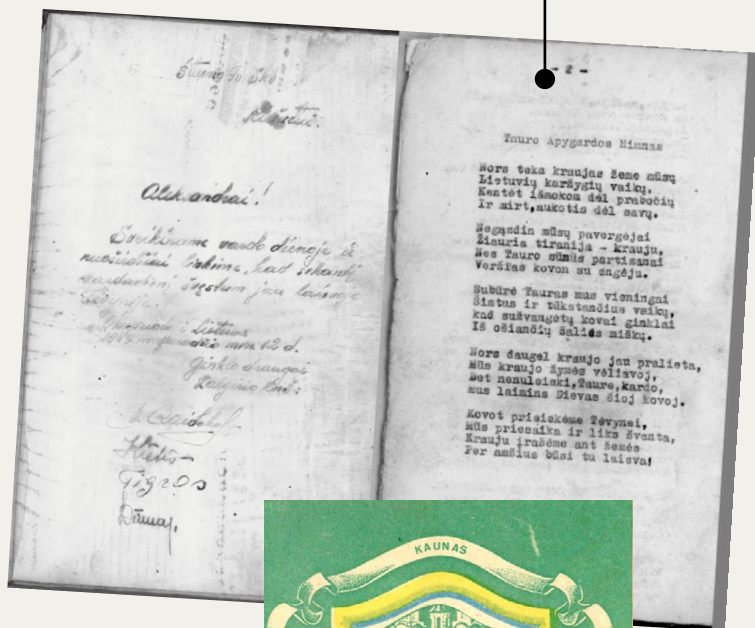

PILIETIŠKUMO RAKTAS - „GYVOJI ISTORIJA“

„Mūsų kovos dėl laisvės tautos istorijoje bus įrašytos aukso raidėmis. Rašytojai sukurs daug gražių veikalų iš mūsų kovų. Mūsų žuvusiems bus pastatyta ne tik marmuro paminklai, bet ir paminklai, kurių nei laikas, nei gamta nesunaikins. Jie bus įamžinti istorijos lapuose“ – prieš daugiau nei 80 metų rašė į laisvės kovą stoję Kaišiadorių krašto partizanai. Rodos, partizanų norai išsipildė, tačiau ar tikrai jų atminimo išsaugojimui pakanka skyrelio istorijos vadovėlyje? Istorija yra viena geriausių priemonių jaunuomenės sąmoningumui, pilietiškumui ugdyti, tačiau tam vien paminklų ir istorijos vadovėlių nepakanka. Istorijos vyksmą verta ne tik žinoti, bet ir pajauti. Viena iš prasmingų ugdymo priemonių yra patyriminis istorijos paži-

nimas – praeities aktualizavimas ir interpretavimas pasitelkiant pojūčius, išpūdžius, jausmus, išgyvenimus (žr. 3 priedą). Viena yra vadovėlyje matyti partizano nuotrauką, kita žvelgti į dabarties žmogų, vilkintį tiksliai atkurtą partizano uniformą, stebėti mūsų rekonstrukciją. O jei vietoj pastraipų apie partizaninio karo etapus pasirinktume sąmanų, kuriomis ėjo laisvės kovotojai, taką šile, dainuotume anuomet skambėjusias dainas?

→ Nuotraukoje matomas partizanų rėmėjos ir ryšininkės Ilonos Stankevičiūtės-Žibutės iš Šunkarių kaimo saugotas dainynas, pavadinimu „Sūduva. Tauro apygardos partizanų dainos“. Rinkinyje nurodyta 1950 m. sausio 1 d. data, pirmasis leidimas. Į dainyną sudėtos dainos buvo dainuojamos ir turėjo toliau plisti tarp partizanų, ryšininkų, rėmėjų. Taip įamžinta laisvės kova ir viltis, kuriai buvo lemta išsipildyti – per gūdžius sovietinės okupacijos metus partizanų dainos buvo dainuojamos! Nuostabą kelia šio Tauro apygardos dainyno apimtis ir turinys – leidinys net 137 puslapių. Pradžioje Tautiška giesmė, Tauro apygardos himnas, toliau – daugybė girdėtų ir negirdėtų dainų tekstų.

Amerikiečių antropologės Yarimar Bonilla atlikti tyrimai parodė, kad žygis, perkeliantis žmogų į istorinius laikus, gali turėti stiprų poveikį asmens istorinei savivokai. Jos apklausti žygeiviai kalbėjo apie tai, kad jautėsi istorijos dalimi, todėl, kad „buvo ten, kur buvo jie, kur jie vaikščiojo“. Kartais nutinka taip, kad pasakojimą suaktualina ir pagyvina tiesioginis vietos pažinimas. Paprastas jazmino krūmas gali tapti ypatingu sužinojusi, jog jis pasodintas tam, kad kovotojų kraujas nebūtų trypiamas. Plynas laukas gali tapti labai įdomus, kai jame stovėdamas išgirsti neįtikėtiną filmo scenarijaus vertą istoriją. O jei su klase vakarą praleistume atkurtame partizanų bunkeryje? „Gyvoji istorija“, kaip mokymo metodas, suteikia galimybę mokiniams ne tik sužinoti apie įvykius, bet ir juos išgyventi, įsijausti į partizanų vaidmenis, suprasti jų sprendimus iššūkius. Skaitant anų dienų liudininkų atsiminimus, laiškus, vaikstant jų mintais takais, pažįstant gyvenimo gamtoje sąlygas sunku likti abejingiems, todėl neišvengiamai kyla asmeniniai apmąstymai apie savo pasi-

<https://partizanulietuva.lt/LLKIS-nariu-bibliografija>

Vykinto Vaitkevičiaus parengtas žygio vadovas „Keliai į 1949 m. Lietuvos partizanų vadų susitikimą“. Žygio vadove vadų keliai suskirstyti į 12 ruožų nuo 15 iki 24 km. - aprašyta 70 partizaninio karo paveldo vertybių (23 mena istorinę kelionę į susitikimą prie Radviliškio 1949 m. vasario 16-ąją), be to, dar aprašyta 17 kitų istorinių, 9 archeologinės, 9 mitologinės vietos ir 4 muziejai. Iš viso knygoje pristatytos 109 lankytinos vietos. Daugelio jų koordinatės ir aprašai skelbiami pirmą kartą. Vadove atrasite ir pluoštą partizanų dainų.

Kartais paprastas medis ar augalas turi ypatingą istoriją. Prie Budelių pilialkalnio (Kaišiadorių r.), vadinamo Skarbu, buvo įrengti štabo bunkeriai, kuriuos 1945 m. birželio 27 d. išdavė Pranas Raudeliūnas.

Iš kautynių lauko sėkmingai pasitraukę keturi laisvės kovotojai, tarp jų Jonas Misiūnas-Žaliasis Velnias bei Aleksandras Zapkus-Piliakalnis. Žuvusiųjų Vaclovo Karecko-Jovaro, Zigmo Rudžio-Smilgos ir Antano Kacevičiaus-Dagilio kūnai buvo suguldyti po Lekavičių namų langais. Išvežus kūnus į žemę susigėrusio kraujo vietoje šeimininkai pasodino jazmino krūmą, kad niekas netryptų kovotojų krauju sulaistytos žemės.

I. Kvedarienės nuotrauka, 2019 m.

rinkimus. Taip yra, nes su šia istorija galime susipažinti tiesiogiai be tarpininkų, todėl psichologės Danutės Gailienės žodžiais tariant: „Tas gyvas pasakojimas buvo ir yra mūsų stiprybė.“ Taip „gyvosios istorijos“ metodas leidžia kurti asmeninį, autentišką santykį – kitame pažinti save.

Būrio vado Antano Žilio-Žaibo laidotuvs.

RKLKA

↑ „Brolių“ albumo viršelis

Grupės „Skylė“ ir Aistės Smilgevičiūtės albumo „Broliai“ sukūrimas buvo iškveptas partizano Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraščio. Pavydžiui, daina „Klajūnė“ yra sukurta pagal tikrą grupės nario Gedimino Žilio šeimos istoriją. Jo senelis buvo Vyčio apygardos būrio vadas Antanas Žilys-Žaibas, o močiutė – partizanė Zofija Žilienė-Klajūnė. A. Žilys žuvo 1949 m. gegužės 15 d. Vidinėje kišenėje jis turėjo antsiuvą „Dievui ir Lietuvai“, šią relikviją išsaugojo partizano žmona, vėliau sūnus Algimantas, šiuo metu ją brangina vaikai Gediminas. Su šiuo antsiuvu kišenėje jis grojo per grupės koncertinę programą „Broliai“.

↑ Žaibo būrio partizanai: broliai Jonas Sinkevičius-Šermukšnis (kairėje) ir Petras Sinkevičius-Ažuolas su būrio vado Antano Žilio-Žaibo žmona partizane Sofija Striogaite Žilienne-Klajūne.

RKLKA

Patyriminės istorijos pažinimo užduotys gali būti labai įvairiai pritaikomos gilinantis į partizaninio karo istoriją. Pasitelkus „gyvosios istorijos“ metodą galima apjungti skirtingas disciplinas: integruoti muzikos, literatūros, geografijos, darbų ar kitas pamokas. Moksleiviams turėtų patikti projektai: atrasti, sutvarkyti partizanų kovos, atminimo vietas ir sukurti žygio maršrutą ar virtualų žemėlapi visuomenei prieš lapkričio 1-ąją, pagal partizanų prisiminimus sukurti specialų laisvės kovų meniu ar

pasigaminti kiškio kopūstų sriubą pagal partizanų receptą, nusimegzti partizaniškas pirštines, mokykloje įkurti savo krašto laisvės kovų pažinimo ekspoziciją, sukurti komiksą, o gal apsakymą ar laišką ir per pertraukas organizuoti viešus šios kūrybos skaitymus. Per šias patirtis mokiniai ne tik geriau išsimins faktus, bet ir ugdys kritinį mąstymą, kūrybiškumą. Tokios pamokos taps ne tik žinių perdavimo, bet ir vertybinių nuostatų formavimo įrankiu.

Piktakalnio miško (Panevėžio r.) šventvietės akmuo, vadinamas Rapolu, buvo nuo seno mėgstamas ir apylinkių kaimų gyventojų lankomas. Tokią tradiciją tęsė ir būsimojo Vyčio apygardos vado Mykolo Šemečio-Aro partizanai. Legenda byloja, kad du didžiuliai, apie 1 km atstumu vienas nuo kito stūksantys Piktakalnio miško akmenys slinko vienas kito link. Vieną dieną jie turėję susidurti ir tuomet būtų ištikusi pasaulio pabaiga, tačiau kunigas juos pakrikštijęs krikščioniškais vardais – Juozapu ir Rapolu. Juozapas 1936 m. buvo suskaldytas ir panaudotas statant Prezidento Antano Smetonos dvarą Užugiryje, o Rapolas – tebestūkso apipiltas žemėmis. Panašių istorijų ir vietų yra pilna Lietuva – kaip įdomu jas atrasti, o istorines nuotraukas atkartoti. Šalia matote nuotrauką, kurioje Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdžio nariai pozuoja taip pat, kaip ir anuomet partizanai.

Nuotraukoje ant akmens sėdi (iš kairės): Juozas Šemežys-Tikras Brolis, Antanas Dargužis-Kareivis, Mykolas Šemežys-Aras, Vaclovas Burbulis-Bėgūnas, Kazys Kirdonis-Nemura, Vladas Dargužis-Žvirblis. Apačioje Jonas Stasiukaitis-Ažuolas.

RKLKA

UŽDUOTIS

Sukurkite laisvės kovų pažinimo maršrutą.

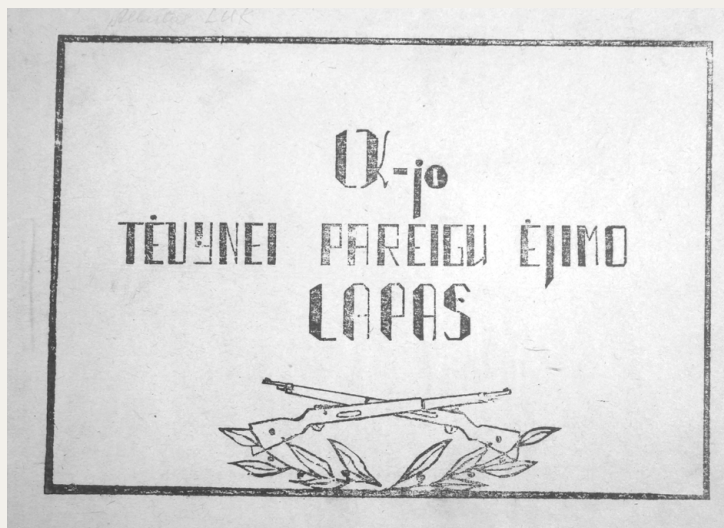
AR LAISVĖS KOVA BUVO LAIMĖTA

Partizaninio karo istoriją pradėjo pasakoti patys laisvės kovotojai: jie pagal siūlomą pavyzdį aprašinėjo kautynes, pildė specialius Laisvės kovotojų Tėvynei pareigų ėjimo lapus, rašė žuvusiems nekrologus, fotografavosi ir kitomis įvairiomis formomis stengėsi įamžinti laisvės kovų atminimą. Tuo pačiu metu savo propagandinę karo versiją pradėjo kurti, o vėliau iki pat Atgimimo metų plėtojo okupacinę valdžią. Sovietai rėmėsi saugumo struktūrose smurtu ir šantažu gauta informacija bei agentų ir informatorių pateikta medžiaga. Nepriklausomybės pradžioje, siekiant paneigti ilgus metus skleistą sovietų propagandą, imtasi kontrapropagandos.

Laisvės kovotojo Tėvynei pareigų
ėjimo lapo viršelis

LYA, f. K-5, ap. 1, b. 218

Partizanų Vyriausiosios vadovybės ryšininkės Rožės Jankevičiūtės įrašas savo ir kitų bendrabylių baudžiamosios bylos priešlapyje (šioje vietoje kiekvienas bylos skaitytojas turi parašyti datą, vardą, pavardę ir parašą):

1995 IV 7, Žalnieriūnienė- Jankevičiūtė

Tai melo ir provokacijų kratinys, pradedant mano pasitraukimo iš Vilniaus priešastimis, baigiant 3 akistatomis, kurių nebuvo.

Kaltindama save, kad neskaičiusi (tiek rusiškai skaityt nemokėjau) pasirašinėjan visur, ką pakišdavo tardytojas, primenu, kad jie niekur nerašo, kokias „poveikio priemonės“ taikindavo man ir kitiems liudytojams.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-14291, t. 1

Laisvės kovų istorija daugiausia buvo paremta dar gyvų liudininkų prisiminimais, joje gausiai liudyta apie patirtas aukas ir išgyventas kančias. Ir tik po kelių Nepriklausomybės dešimt-

mečių imta ieškoti naujos partizaninio karo versijos, paremtos gilia faktų analize, šiuolaikine tyrimų metodologija, objektyvumu, nesureikšminant gynybinės laikysenos.

ROMAS KAUNIETIS

Romas Kaunietis – laisvės kovų metraštininkas, parengęs daugiatomį rinkinį „Laisvės kovotojų prisiminimai“. 1965–1966 m. iš Sibiro sugrižo keletas R. Kauniečio pažįstamų Pandėlio vidurinės mokyklos moksleivių, nuteistų už antisovietinę veiklą. Prasidėjo pažintys su jų bendrabyliais ir lagerių draugais. Jų ratas greitai plėtėsi – tarpininkas su pažindindavo su savo draugu, šis – su savo... Istorija iš politinių kalinių lūpų prašėsi užrašoma. 1969 m. areštas R. Kauniečio užmojų nesumažino, sugrižęs iš kalėjimo 1970 m. jis toliau rinko prisiminimus. Saugodamasis, vietoje pavardžių R. Kaunietis užrašinėjo tik pateikėjų inicialus, susitikimo datų nežymėjo. Lapelius ir sąsiuvinius dėjo į stiklainius, juos užliedavo parafinu, slėpė rūsyje, garaže arba pas kaimyną V. Riboką. Apie 1975 m. visų šių prisiminimų perrašus mašinėle po 3 egzempliorius, iš V. Vaivadienės gautų partizanų nuotraukų kopijas R. Kaunietis sudėjo į tris metalines dėžes, užliejo

smala ir paslėpė skirtingose vietose. Atgimimo metų pradžioje R. Kauniečio pateikėjai pasikeitė – daugelis pasakojų atvirai. 1989 m. Panevėžio Sąjūdžio laikraštyje „Laisvas žodis“ pasirašydamas slapyvardžiais Mindaugas Genys, Romas Girietis ir Vytenis Aukštuolis R. Kaunietis paskelbė pirmuosius laisvės kovotojų pasakojimus. Dauguma graibstė laikraščius, redakcijoje palikdavo savo adresus, telefonų numerius, kviesdavo atvažiuoti, užrašyti prisiminimus. R. Kaunietis tam skyrė visą savo laiką, jėgas ir pastangas.

Keliaudamas po Lietuvą, rinkdamas ir užrašinėdamas buvusių Lietuvos partizanų prisiminimus, aš dar kartą įsitikinau, kad šitų žmonių patirti išgyvenimai neturėtų nueiti į užmarštį, kad aš privalau sudėti juos į vieną vietą ir palikti ateinančioms kartoms tarsi testamentą.

Užrašinėti šių žmonių prisiminimus jaučiau tiesiog šventą pareigą savo tautos istorijai, o ypač tiems, kurie savo galveles paguldė už mūsų laisvę. Aš kartais pagalvoju, kad tą užduotį man patikėjo kažkas iš ankščiau.

Nuotraukoje Romas Kaunietis perduoda Vyktintui Vaitkevičiui garso kasetes su laisvės kovų dalyvių prisiminimais

A. Petrauskienės nuotrauka, 2010 m.

Šiandien žvelgdami į partizanų dokumentus ir ideologinius tekstus, į dešimtmetį trukusius ginkluotus susidūrimus, vertindami pasipriešinimo okupantams masiškumą, nejučia klausiamo: „Ar laisvės kova buvo laimėta?“ Pažvelkime giliau. Dešimčių tūkstančių žuvusiųjų kovos prasmę taikliai nusako partizano Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraštyje užrašytos mintys: „Aš jaučiu, jog aš savo kraštą pamilstu vis labiau ir labiau. Jeigu man šiandien kas pasiūlytų laisvę Amerikoje, aš neišvažiuočiau. Geriau žūti čia garbingai kovojant, negu rankas sudėjus laukti kažko iš kažkur nukrintant. Pagaliau mūsų kraujas nenueis veltui. Mes turėsime teisę visiems žiūrėti tiesiai į akis, nes mes savo tėvynės neapleidom. Na, ir kas gi mus nugalės, jei mes mirti nebijom, jeigu mes nugalėjome ir mirtį.“

Pergalė buvo pasiekta ir 1988 m. birželio 14 d. mitinge pirmajam trėmimui atminti, kai Vilniuje, Katedros aikštėje partizanas, politinis kalins Leonas Laurinskas-Liūtas pirmasis iškėlė Trispalvę.

Lionginas
Baliukevičius-
Dzūkas
OLKM PF671
→

← 1988 m. birželio 14 d. mitingo pirmajam trėmimui atminti Vilniuje, Katedros aikštėje, akimirka. Trispalvę rankose laiko politinis kalins Leonas Laurinskas-Liūtas
OLKM RF502

Panašiomis mintimis kaip L. Baliukevičius laiške likimo sesei dalinosi partizanas Bronius Liesis. Jo mintys, parašytos 1949 m. liepos 1 d., išspausdintos pogrindžio leidinyje „Prie rymančio Rūpintojėlio“ tų pačių metų rugsėjį jau po laisvės kovotojo žūties.

Rašau trumpai, nes i žygi ruošiamės. Malonus mums Tavo žodis, žalion girion čia atklydęs. Tik kam toks liūdnas laiško tonas? Tik kam apraudai mus be laiko? Ar mes jau tokie vargšai? Tiesa, netekome namų, tačiau kur beužeitume, ten dabar mūsų namai; netekome šeimos, Motinos, brolio, bet kiekvieno lietuvių motina – dabar ir mūsų Motina, o kiekvienas taurus lietuvis – mūsų tikras brolis; netekome turto, ką turėjome, bet visa Lietuva mūsų turtu paliko; netekome sveikatos ir gautų žaizdų randai mūsų kūnus puošia, bet už tai įgijome neužmirštamą garbę; netekome pagaliau gyrybių, bet tautai amžiną laimėjome; kapuose, sakai, dabar mums vietos nėra, bet juk visas kraštas dabar mūsų kapai! Argi ne daugiau laimėjome, kaip netekome? Argi mūsų rizika neapsimokėjo, sese? Pagalvok pati ir suprask! Tavo miško brolis Ėglis

Ta pati pergalė darsyk pakartota ir 1991 m. vasario 8 d. referendume dėl Lietuvos nepriklausomybės. Jame dalyvavo 84,74 % balsavimo teisę turinčių piliečių, iš jų UŽ nepriklausomą Lietuvos valstybę pasisakė 90,24 %. Šis referendumas patvirtino LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijoje partizanų vadų išreikštą tautos valią kovoti už Nepriklausomybę. Karo sąlygomis kilęs suverenas (partizaninio karo dalyvių) taikos metu iš mažumos virto dauguma. Paprastai tariant, 1991-aisiais už Nepriklausomybę pasisakė bemaž visa tauta, o karo sąlygomis laisvės siekis, kova už ją buvo drąsiausiųjų pareiga ir privilegija.

Galiausiai laisvės kova buvo laimėta ir įstatymiškai, kai 1999 m. sausio 12 d. LR Seimo įstatymu „Dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos“ pastaroji buvo pripažinta teisėtu Lietuvos Respublikos teisės aktu, taip pat įvertinta jos reikšmė Lietuvos valstybės tęstinumui, o partizanų vadovybė pripažinta vienintele teisėta to meto valdžia.

Lietuvos Sąjūdžio Kauno Tarybos išleistas agitacinis plakatas, raginęs Lietuvos piliečius dalyvauti visuotinėje gyventojų apklausoje (plebiscite) ir pasisakyti už demokratinę nepriklausomą Lietuvą. Kitoje plakato pusėje buvo atspausdintas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio kreipimasis į Lietuvos žmones lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis. 1991 m. Dailininkė Margarita Jasilionytė, fotografas Evaldas Butkevičius.

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, f. 2, ap. 6, b. 381, l. 76a-76b

IŠTRAUKA IŠ 1999 M. SAUSIO 12 D.
LR SEIMO ĮSTATYMO:

1 STRAIPSNIS. ĮSTATYMO PASKIRTIS

Šis įstatymas nustato Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos statusą Lietuvos Respublikos teisės sistemoje.

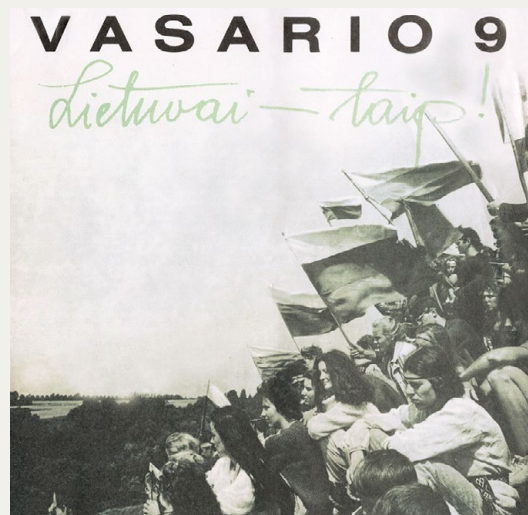
2 STRAIPSNIS. LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SĄJŪDŽIO TARYBA

1. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis jungė karines formuotes bei visuomenines grupes, buvo vadovaujamas vieningos vadovybės ir politinėmis bei karinėmis priemonėmis vykdė pasipriešinimą ir kovojo už Lietuvos išlaisvinimą.

2. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba, priimdama 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją (pridedama kartu su originalo faksimile), buvo aukščiausia politinė ir karinė struktūra, vadovaujanti šiai kovai, vienintelė teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje.

3 STRAIPSNIS. LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SĄJŪDŽIO TARYBOS DEKLARACIJA

1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracija yra Lietuvos valstybės teisės aktas.

UŽDUOTIS

Išnagrinėkite partizanų ir sovietų šaltinius apie tą patį įvykį.

PRIEDAI

NR. 1

DIENORAŠČIAI IR PRISIMINIMAI

Šiame sąraše pateikiami atskirais leidiniais išleisti partizaninio karo dalyvių prisiminimai ir dienoraščiai. Kai kuriuos jų spaudai parengė šeimos nariai ar kraštotyrininkai, dalis leidinių išleisti pačių partizaninio karo dalyvių pastangomis atkūrus nepriklausomybę. Sąrašas nėra baigtinis, nes nuolat pasirodo naujų tekstų, kurie publikuojami periodinėje spaudoje ar knygose.

Taip pat reikšmingais šaltiniais galima laikyti „Laisvės kovų archyvo“ leidinius, kurių didelė dalis publikuota svetainėje www.partizanai.org, bei laikraštį „Tremtinys“; jį nuo 1988 m. leidžia Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga. Laikraštis skelbiamas svetainėje www.lpkts.lt.

Antanaitis Bronius 1991. *Žodžiai iš pragaro*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Ašmenskas Viktoras 2006. *KGB sąstauose*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Barisa Juozas 1998. *Gyvenome vien tik viltimi*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

Daumantas Juozas 1990. *Partizanai*, Vilnius: Vaga.

Garmutė Antanina 1993. *Motinėle, auginai*, Kaunas: Spindulys.

Jakavonis Juozas 2005. *Šalia mirties*, Kaunas: Naujasis lankas.

Jėčys Algirdas 2000. *Sutryptos viltys: Dainavos apygardos partizanų vado Domininko Jėčio-Ažuolio sūnaus prisiminimai*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Juciūtė Elena 1974. *Pėdos mirties zonoje*, New York: Pranciškonų spaustuvė.

Juodzevičius Balys (sud.) 2007. *Žadėjom laisvę tau parnešti: Utenos partizanų, rėmėjų ir ryšininkų prisiminimai*, Utena: Utenos spaustuvė.

Kadžionis Jonas 2021. *Per skausmo pelkes*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Kasparas Kęstutis (red.) 2006. *Justinas Lelešius-Grafas. Partizanų kapeliono dienoraštis*. Kaunas: „Į laisvę“ fondo Lietuvos filialas.

Kašelionis Bronius 2018. *Dainavos krašto partizanai: dokumentai ir prisiminimai*, Vilnius: Diemedis.

Kašėta Algis (sud.) 2002. *Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Kaunietis Romas (sud.) 1996. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai, d. I*, Vilnius: Vaga.

Kaunietis Romas (sud.) 1996. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai, d. II, kn. 1*, Vilnius: Vaga.

Kaunietis Romas (sud.) 2000. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai, d. II, kn. 2*, Vilnius: Vaga.

Kaunietis Romas (sud.) 2001. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai, d. III*, Vilnius: Margi raštai.

Kaunietis Romas (sud.) 2004. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai, d. IV*, Vilnius: Margi raštai.

Kaunietis Romas (sud.) 2006. *Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai, d. V*, Vilnius: Valstybės žinios.

Kaunietis Romas (sud.) 2008. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai, VI*, Vilnius: Margi raštai.

- Kaunietis Romas (sud.) 2009. *Laisvės kovotojų prisiminimai*, d. VII, kn. 1, Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2010. *Laisvės kovotojų prisiminimai*, d. VII, kn. 2. Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2014. *Laisvės kovotojų prisiminimai*, d. VIII Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2014. *Laisvės kovotojų prisiminimai*, d. IX, Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2016. *Laisvės kovotojų prisiminimai*, d. X, Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2024. *Laisvės kovotojų prisiminimai*, d. XII, Vilnius: Petro ofsetas.
- Kaunietis Romas (sud.) 2016. *Laisvės kovų ir netekčių metai: laisvės kovotojų prisiminimų rinktinė*, d. 1, Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2016. *Laisvės kovų ir netekčių metai: laisvės kovotojų prisiminimų rinktinė*, d. 2, Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2002. *Miškiniai. Prisiminimų rinktinė*, Vilnius: Senamiesčio spaustuvė.
- Kuodytė Dalia (red.) 1996. „Tada, kai žuvom dėl Tėvynės...“ *Partizanų Audrelės, Povo, Oželio, Valstiečio, Balandžio, Brūklio dienoraščiai*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.
- Lisauskas Algimantas 2006. *Iš pragaro angos*, Vilnius: Firidas.
- Paulavičius Antanas 1990. *Kraujo upeliai tekėjo: Lietuvos rezistencijos kovų vaizdai*, Kaunas: Lietuvos tremtinių sąjunga.
- Pečiokaitė-Adomėnienė Birutė 2000. *Paskutiniai*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.
- Pečiulaitis Povilas 1993. *Šitą paimkite gyvą*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.
- Ramanauskas Adolfas 1991. *Daugel krito sūnų...* Vilnius: Mintis.
- Runaitė-Belickienė Irena 2000. *Likimo keliai*, Kaunas: Vaiga.
- Slavickas Albinas 2009. *Kapai be kryžių, kryžiai be kapų*, Kaunas: Print.lt.
- Slivinskas Vaclovas (red.) 2014. „...pergyventų jausmų atogarsis“: *partizano Balčio dieno-raštis, laiškai ir eilėraščiai*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Šyvokienė Janina 2006. *Gyvenimų paaukojęs Tėvynei*, Vilnius: Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informacijos aprūpinimo tarnyba.
- Švedas Antanas 2022. *Vilties testamentas. Atsiminimai*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Vilutis Leonas 1992. *Likimo mozaika*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.
- Žičkus Jonas 1999. *Nueitas kelias: Kęstučio apygardos partizano atsiminimai*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

I. Bendros žinios

1. Organizacinio vieneto slaptavardis: LAISVĖ.
2. Naudoti ir naudojami slaptavardžiai:
 - a) sakytiniai: Kostas, Dainius, Mikas, Sąžinė, Vytis, Zenius, Martynas, Dargis, Agrikolis, Kaimynas, Danyla;
 - b) rašytiniai: Vargietis, Viskantas, Rimgaila, Žemkentis, Gembė, Mažrimas, Žadgaila.
3. Gimimo metai: 1925 [05 30]
4. Bendras išsimokslinimas: 3 kursai Aukšt[esniosios] Technikos mokyklos.

II. Karinis parengimas

1. Kiek laiko ėjo karinį parengimą: [-]
2. Kokių teisių pareigas vykdė paskutiniu laiku:
 - a) kariuomenėje: -
 - b) Šaulių sąjungoje: kandidatas.
 - c) kitokiose karinio pobūdžio formacijose: -

III. Atžymėjimai (padėkos išsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, apdovanojimai, gauti Lietuvos nepriklausomybės laikais, iki 1940 m. birželio 15 d.): neturėjo.

IV. Veikla Sąjūdyje pirmosios bolševikinės ir vokiečių okupacijų metu

1. Kada ir į kokią org. vienetą įstodamas prisiekė, prisiekdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje: 1943 m. sausio mėn. 20 d. į Lietuvos Laisvės Armiją, prisiekdino Laima, LLA Centro Vadovybės radistas.
2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti: 1944 m. birželio 6 d., LLA Vėgėlės R[inktinė].
3. Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties: -
4. Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje: -
5. --- [korektūros klaida numeruojant]
6. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno išakymu / Organizacinis vienetas / Pareigos / Pastabos):
 1. [19]43.01.20 / LLA Kauno Ap[ygardos] V[ado] (per Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininką]) / LLA Raseinių apylinkė / Organizatorius.
 2. [19]44.03.? / LLA Kauno Ap[ygardos] V[ado] (per Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininką]) / LLA Vėgėlės Rinktinė / Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininkas].
7. Dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):
 1. [19]44.06.05 / Pakapurnio k., Raseinių v[alsč.] ir a[skr.] / Susikovus su bolševikiniu partizanu / - / Bolšev[ikas] partizanas nukautas.

V. Veikla Sąjūdyje antrosios bolševikinės okupacijos metu

1. Kada ir į kokią org. vienetą įstodamas prisiekė, prisiekdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje: [-]

2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti: [-]
3. Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties: [-]
4. Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje: [-]
5. --- [korektūros klaida numeruojant]
6. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno įsakymu / Organizacinis vienetas / Pareigos / Pastabos):
 1. [19]46.09.21 / Lydžio, Šerno ir Žalčio R[i]n[k]tinių vadų bei atstovų nutarimu / JUNG TINĖ KĖSTUČIO APYGARDA / Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininkas] / -
 2. [19]47.12. ? [turi būti 1947-06-02] / K[ęstučio apygardos] V[ado] / KĖSTUTIS / Š[tabo] V[iršininkas].
 3. [19]48.03.15 / [Kęstučio apygardos] Ju[ozapavičiaus rajono] ir At[žalyno rinktinės] vadų bei atstovų nutarimu / Prisikėlimo apygarda / Vadas.
 4. [19]48.07.26 / VLKSO [Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacijos] vado / VLKSO vadovybė / Š[tabo] Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininkas].
 5. [19]48.11.12 / R[ytų] L[ietuvos] Sr[ities] ir V[akarų] L[ietuvos] Sr[ities] atstovų nutarimu / BDPS Prezidiumas / Sekretorius.
 6. [19]49.07.16 / LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininko / LLKS Gynybos pajėgų štabas / Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininkas].
7. Dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):
 1. [19]45.01.24 / Rumšių k[m]., Girkalnio v[alsč.], Raseinių a[pskritis] / Istr[ebiteliai] apsupo sodyboje.
 2. [19]45.03.? / Saugailių k[m]., Betygalos v[alsč.], Ras[einių] a[pskritis] / Susidurta su sodyboje esančiais istrebiteliais.
 3. [19]45.04.09 / Rainiškių k[m]., Šiluvos v[alsč.], Ras[einių] a[pskritis] / Užpulti istrebiteliai, varą areštuotą asmenį.
 4. [19]45.04.21 / Paparčių mšk., Šimkaičių v[alsč.], Ras[einių] a[pskritis] / P[a]rt[iza]nai, įtarę esant provokatoriais, apsupo mūsų ryšių grupę.
 5. [19]45.07.22 / Virtukų mšk., Kelmės-Šiluvos v[alsč.] riba, Ras[einių] a[pskritis] / NKVD pajėgos apsupo stovyklą / Šaltumu ir drąsa kėlė kovotojų moralę.
 6. [19]46.03.30 / Alėjų k[m]., Raseinių v[alsč.] ir a[pskritis] / Sodybon užėjo istrebiteliai.
 7. [19]46.05.30 / Pagauštvinio mšk., Tytuvėnų v[alsč.], Ras[einių] a[pskritis] / NKVD pajėgos apsupo stovyklą.
 8. [19]47.07.09 / Gudelių k[m]., Skaudvilės v[alsč.], Tauragės a[pskritis] / Rusai atsitiktinai užėjo st[ovyklą] / Būdamas ligonis, išnešė karo grobį – šautuvą.
 9. [19]49.08.13 / Kubiliūnų mšk., Baisogalos v[alsč.], Kėdainių a[pskritis] / MVD pajėgos apsupo stovyklą / Vadovavimu, taiklia ugnimi / Vadovavo kautynėms. Nukautas.
8. Sužeidimai, kontūzijimai ir sunkūs susirgimai (Eilės numeris / Data / Aplinkybės / Apibūdinimas ir rūšis / Pasekmės / Kokį ryšį turi su laisvės kovotojo pareigų atlikimu / Pastabos):
 1. [19]47.04.09 / Kartu esančiam partizanui numetus ant žemės jo užtaisytą pistoletą / Vidutinis sužeidimas į menties kaulą ir į ranką / Žaizda ilgai gijo, pakartotinai iš naujo atsiveria / Vykstant per p[artizanų] dalinius kaip K[ęstučio apyg.] atstovui į susitikimą su Tauro V[a]d[o]v[ybe].
9. Atžymėjimai: padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, leidimai nešioti sužeidimo ženklus, apdovanojimai ir garbės vardo suteikimas (Eilės numeris / Data / Kas atžymėjo / Atžymėjimo pobūdis (rūšis) / Už ką atžymėtas / Pastabos):
 1. [19]46.06. ? / VĖGĖLĖS R[i]n[k]tinės vadas / Pakeltas į grandinio laipsnį.
 2. [19]47.02.16 / KĖSTUČIO [apyg.] vadas / Apdovanotas pasižymėjimo ženklu.

3. [19]48.03.31 / KĖSTUČIO [apyg.] vadas / Apdovanotas pasižymėjimo ženklų.

4. [19]48.11.23 / BDPS Prezidiumo pirmininkas / Pakeltas į p[artizanų] majoro laipsnį.

10. Teismo bausmės ir didžiosios drausmės pabaudos (pažeminimas vietoje, laipsnio bei pasižymėjimo ženklų atėmimas ir pašalinimas iš Sąjūdžio): n e t u r ė j o

Pradinius lapo duomenis surašiusiojo slaptavardžio parašas, pareigos ir slaptavardis

Vytautas

LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas

49.10.31

Šaltinio saugojimo vieta

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 89-91v (dublikatas).

Paskelbta

Vaitkevičius, V. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio taryba: nariai, jų veikla ir diskusijos. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2020, t. XL, p. 174-177.

Duomenis tikslino

Dr. Aistė Petrauskienė, 2023 m.

„Tėvynės DNR“. Pilietinis edukacinis koncertas su Aiste ir Roku

Edukaciją veda Aistė Smilgevičiūtė ir Rokas Radzevičius

Vieta: pasirinktoje vietoje

 <https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/7209>

„Tapk Kęstučio apygardos partizanų“

Edukaciją veda Tauragės krašto muziejus „Santaka“

Vieta: Prezidento g. 38, Tauragė

 <https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/891>

„Partizanų generolas Jonas Žemaitis“

Edukaciją veda Raseinių krašto istorijos muziejus

Vieta: Muziejaus g. 3, Raseinių r. sav.

 <https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/4149>

„Keliauk su miško broliu“

Edukaciją veda VšĮ „Ceklio kuršiai“

Vieta: Paežerės g. 27, Getaučių k., Plungės r. sav.

 <https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/2298>

„Miško brolių takais“

Edukaciją veda VšĮ „Ceklio kuršiai“

Vieta: pasirinktoje vietoje

 <https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/4605>

„Mokykimės laisvės kovų dainų“

Edukaciją veda Lazdijų krašto muziejus

Vieta: Vytauto g. 18, Lazdijai

 <https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/4338>

„Atstatyti bunkeriai: laisvės kovų istorija prabyla“

Edukaciją veda Rokiškio krašto muziejus

Vieta: Vytauto g. 18, Obelių m., Rokiškio r. sav.

 <https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/7171>

„Ir tada buvo Žalgiris“

Edukaciją veda Arklio muziejus

Vieta: Niūronių k., Anykščių r.

 <https://arkliomuziejus.lt/mokome/educacines-programos/zalgiris/>

„Vienų vieni“

Edukaciją veda Laisvės kovų muziejus

Vieta: Stoties g. 39, Utena

<https://www.utenosmuziejus.lt/edukacijos-edukaciniai-uzsiemimai-utenos-krastotyros-muziejuje/>

„Partizanai ir rėmėjai“

Edukaciją veda Laisvės kovų muziejus

Vieta: Stoties g. 39, Utena

<https://www.utenosmuziejus.lt/edukacijos-edukaciniai-uzsiemimai-utenos-krastotyros-muziejuje/>

„Partizanų karinė organizacija: 1944–1953 m.“

Edukaciją veda Okupacijų ir laisvės kovų muziejus

Vieta: Aukų g. 2A, Vilnius

<https://www.genocid.lt/muziejus/lt/177/c/>

„Laisvės kovotojų kasdienybė: kova už laisvę ir būvį“

Edukaciją veda Okupacijų ir laisvės kovų muziejus

Vieta: Aukų g. 2A, Vilnius

<https://www.genocid.lt/muziejus/lt/177/c/>

„Partizano dienoraštis“

Edukaciją veda Panevėžio kraštotyros muziejus

Vieta: Vasario 16-osios g. 23, Panevėžys

<http://www.paneveziomuziejus.lt/lt/istorines-programos/partizano-dienorastis-1/partizano-dienorastis>

„Šifras *Laisvė*: užkoduok partizaninę žinutę“

Edukaciją veda Lietuvos nacionalinis muziejus

Vieta: Pilies g. 26, Vilnius (taip pat ir pasirinktoje vietoje)

<https://lnm.lt/edukacija/sifras-laisve-uzkoduok-partizanine-zinute/>

„Šifras *Laisvė*: įrenk partizanų bunkerį“

Edukaciją veda Lietuvos nacionalinis muziejus

Vieta: Pilies g. 26, Vilnius (taip pat ir pasirinktoje vietoje)

<https://lnm.lt/edukacija/sifras-laisve-irenk-partizanu-bunkeri/>

„Šifras *Laisvė*: sukurk partizaninį simbolių“

Edukaciją veda Lietuvos nacionalinis muziejus

Vieta: Pilies g. 26, Vilnius (taip pat ir pasirinktoje vietoje)

<https://lnm.lt/edukacija/sifras-laisve/>

„Partizano dienoraštis“

Edukaciją veda Merkinės krašto muziejus

Vieta: Dariaus ir Girėno a. 1, Merkinė, Varėnos r. sav.

<https://www.merkinesmuziejus.lt/edukacija/merkines-muziejaus-edukacijos/partizaninis-pasipriesinimas/>

„Merkinės mūšis“

Edukaciją veda Merkinės krašto muziejus

Vieta: Dariaus ir Girėno a. 1, Merkinė, Varėnos r. sav.

<https://www.merkinesmuziejus.lt/edukacija/merkines-muziejaus-edukacijos/partizaninis-pasipriesinimas/>

„Partizanų ženklai“

Edukaciją veda Kupiškio etnografijos muziejus

Vieta: nuotoliniu būdu

<https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/4233>

„Pokario partizanų buitis ir kasdienybė“

Edukaciją veda Raseinių krašto istorijos muziejus

Vieta: nuotoliniu būdu

<https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/6710>

ATSIŠAUKIMAS – spausdintas ar ranka rašytas agitacinio turinio lapelis, kuriuo kreipiamasi į visuomenę ar tam tikrą jos dalį.

BANDITAI – sovietinės valdžios oficialiuose raštuose ir propagandoje banditais paniekinamai vadinti kriminaliniai nusikaltėliai ir ginkluoto pasipriešinimo valdžiai dalyviai.

BENDRAS DEMOKRATINIO PASIPRIEŠINIMO SAJŪDIS – Lietuvos pasipriešinimo sovietiniam okupaciniam režimui organizacija, veikusi nuo 1946 m. birželio iki 1949 m. pr. Įkūrimą lėmė partizanų siekis sudaryti pasipriešinimo jėgas jungiančią vyriausiąją vadovybę. Sajūdį valdė Prezidiumas – paskirtų ar išrinktų atsakingųjų asmenų grupė. 1946-1947 m. organizacijai stipriai pakenkė į jos vidų infiltruotas sovietų saugumo agentas Juozas Markulis-Erelis.

BURŽUAZINIAI NACIONALISTAI – sovietinis terminas, kuriuo buvo vadinami tautos gynėjai ir patriotai, oponavę SSRS okupaciniam režimui.

BUOŽĖS – sovietinis terminas, kuriuo vadinti pasiturintys ūkininkai ar valstiečiai, dažniausiai turintys samdinių.

„GELEŽINĖ UŽDANGA“ – SSRS ir jos sąjungininkų politinis, karinis ir ideologinis izoliavimasis nuo Vakarų ir kitų nekomunistinių šalių. Terminas prigijo nuo 1946 m. prasidėjus Šaltajam karui, kai Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas Vinstonas Čerčilis kalboje pažymėjo, kad nuo Ščecino prie Baltijos iki Triesto prie Adrijos ant žemyno nusileido geležinė uždanga, už kurios esančios valstybės yra kontroliuojamos SSRS. Sovietinės okupacijos metais kirsti geležinę uždangą buvo galima tik išimtiniais atvejais arba visiškai slapta rizikuojant gyvybe.

KARO LAUKO TEISMAS – karinės teisėsaugos institucija, dažniausiai steigama ir veikianti tik paskelbus karo padėtį. Partizanų vadovybė juos įvedė nuo kovos pradžios.

KOLABORANTAS – tėvynės išdavikas, asmuo, bendradarbiaujantis su priešiškos, šalių okupuotosios valstybės institucijomis ir kenkiantis savo krašto valstybingumui bei piliečių interesams.

KOLEKTYVIZACIJA – priverstinis žemės atėmimas iš valstiečių ir individualių jų ūkių pertvarkymas į kolūkius ir tarybinius ūkius.

KOMBATANTAS – teisėtas tarptautinio ginkluoto konflikto kovos veiksmų dalyvis, priskirtas kariaujančios valstybės ginkluotosioms pajėgoms.

KVOTA – pirminis tardymas, taikytas partizanų prieš Karo lauko teismo komisijai priimančiam sprendimą.

LIAUDIES PRIEŠAS – asmuo, atvirai nepritariantis sovietinei valdžiai. Liaudies priešais sovietinės okupacijos metais buvo vadinami visi politiniai kaliniai ir tremtiniai. Kartais liaudies priešais buvo įvardijami ir režimui dėl kitų priežasčių, pavyzdžiui, ekonominių ar socialinių, neįtikę asmenys.

LIETUVOS LAISVĖS ARMIJA – Lietuvos pasipriešinimo nacių Vokietijos ir SSRS okupaciniams režimams karinė politinė organizacija. Veikė 1941 m. gruodį –1946 m. balandį. Įkurta 1941 m. gruodžio 13 d. Vilniuje.

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDIS – Lietuvos pasipriešinimo sovietiniam okupaciniam režimui karinė politinė organizacija. Telkė visas pasipriešinimo pajėgas – partizanus ir neginkluotą pagrindį. Įkurtas 1949 m. vasario 10 d. Sajūdžiui vadovavo prezidiumas – paskirtų ar išrinktų atsakingųjų grupė.

ORGANAS – periodinis organizacijos leidinys.

PARAMILITARINĖ ORGANIZACIJA – sukarinta, bet kariuomenei nepriklausanti organizacija.

STRIBAI – oficialiai naikintojai, liaudies gynėjai, sovietų Lietuvos sukarinta formuotė, kovojusi su antisovietiniais partizanais.

VYRIAUSIASIS LIETUVOS IŠLAISVINIMO KOMITETAS – 1943–1992 m. Lietuvoje ir išeivijoje veikusi pasipriešinimo nacių ir sovietų okupaciniams režimams lietuvių organizacija, kurios pagrindinis tikslas – Lietuvos Respublikos atkūrimas. Įkurta 1943 m. lapkričio 25 d. Kaune.

BDPS – Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdis

KGB – Valstybės saugumo komitetas

LK – Laisvės kovotojas

LTSR – Lietuvos tarybų socialistinė respublika

LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas

LLKS – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis

LR – Lietuvos Respublika

MGB – Valstybės saugumo ministerija

NKVD – Vidaus reikalų liaudies komisariatas

OLKM – Okupacijų ir laisvės kovų muziejus

RKLKA – Romo Kauniečio Laisvės kovų archyvas

TSKP – Tarybų Sąjungos komunistų partija

VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus

- Aistis Jonas 1962. *Laisvės kovų dainos*, New York: Lietuvos nepriklausomybės fondas.
- Arlauskaitė-Zakšauskienė Inga 2014. „Vakarų pagalbos Lietuvos partizanams mito analizė“, *Genocidas ir rezistencija*, nr. 1 (35), p. 109–124.
- Burinskaitė Kristina 2008. „KGB prieš buvusius politinius kalinius ir tremtinius“, *Genocidas ir rezistencija*, nr. 2 (24), p. 121–126.
- Burinskaitė Kristina 2010. „LSSR KGB kovos su antisovietiniu pasipriešinimu 1954–1990 metų politinės ir ideologinės prielaidos“, Lietuvos istorijos studijos, t. 26, p. 94–111.
- Burinskaitė Kristina 2012. „Režimo priešininkų represavimo ir persekiojimo tendencijos po 1954 m.“, *Genocidas ir rezistencija*, nr. 1 (31), p. 112–129.
- Burinskaitė Kristina 2013. „Komunistinės ideologijos pokyčių po 1953 m. įtaka represinei politikai ir KGB veiklai“, *Genocidas ir rezistencija*, nr. 1 (33), p. 98–111.
- Burinskaitė Kristina, Okuličiūtė Lina (sud.) 2011. *KGB slaptieji archyvai 1954–1991 m.*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Daumantas Juozas 1990. *Partizanai*, Vilnius: Vaga.
- Gailius Bernardas 2006. *Partizanai tada ir šiandien*, Vilnius: Versus aureus.
- Gailius Bernardas 2008. „Suklastota istorija: sovietų totalitarizmas ir partizanų karo prisiminimas“, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 22, p. 88–103.
- Gajauskas Balys [et al.] 1992. „Kovų prisiminimai“, *Laisvės kovų archyvas*, t. 3–4, p. 66–78.
- Gaškaitė Nijolė 1989. *Pasipriešinimo istorija 1944–1953 m.*, Vilnius: Aidai.
- Gaškaitė-Žemaitienė Nijolė 1998. *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save: 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Juodis Darius 2020. „Sovietų saugumas prieš ukrainiečių ir lietuvių partizanus 1944–1953 metais: ginkluoto pasipriešinimo slopinimas (remiantis SBU archyvo medžiaga)“, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. 40, p. 69–95.
- Juodis Darius 2023. „Partizanų apdovanojimų įvairovė“, *Partizanulietuva.lt*, https://drive.google.com/file/d/1-Qosd3pv0UbRYC9tg_nWKGKunzsX_C4G/view.
- Juodis Darius, Žygelis Dalius 2017. „Partizanų žygis į Vakarus. 1 dalis“, *Karys*, nr. 5 (2057), p. 46–53.
- Juodis Darius, Žygelis Dalius 2018. „Lietuvos partizanų veikla Vakaruose“, *Karys*, nr. 10 (2074), p. 44–51.
- Jurkutė Mingailė 2016. *Lietuvos partizanų karo atmintis: sovietinis, vietinis ir išeivijos pasakojimai: daktaro disertacija (humanitariniai mokslai)*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Kasparas Kęstutis (red.) 2006. *Justinas Lelešius-Grafas. Partizanų kapeliono dienoraštis*. Kaunas: „Į laisvę“ fondo Lietuvos filialas.
- Kašėta Algis (sud.) 2002. *Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Kaunietis Romas (sud.) 2001. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*, d. III, Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2009. *Laisvės kovotojų prisiminimai*, d. X, Vilnius: Margi raštai.
- Kuodytė Dalia [et al.] (sud.) 2004. *Už laisvę ir tėvynę: fotoalbumas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Kuodytė Dalia, Kašėta Algis (sud.) 1996. *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.
- Liekis Algimantas (sud.) 1995. *Nenugalėtoji Lietuva*, t. III. Lietuvos partizanų spauda (1944–1949), Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
- Liekis Algimantas (sud.) 1996. *Nenugalėtoji Lietuva*, t. IV. Lietuvos partizanų spauda (1950–1956), Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Makauskas Bronius 2010. „Lietuvos laisvės kovotojų ryšiai su Vakariais 1945–1954 m. ir jų nuslopinimas“, *Genocidas ir rezistencija*, nr. 1(27), p. 90–105.

Noreika Dainius 2020. *Partizanų karas Lietuvoje (1944–1953): socialinių struktūrų problema: daktaro disertacija (humanitariniai mokslai)*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Paskočiūnaitė Greta 2024. *Lietuvos partizaninio karo pasakojimas: trijų kartų tyrimas: daktaro disertacija (humanitariniai mokslai)*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Pauliukaitienė Rita, Birgelis Sigitas 2020. *Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas ir jo artimieji*, Punksas: Aušra.

Pečiulaitis Povilas 1993. *Šitą paimekite gyvą*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

Petrauskas Gediminas, Petrauskienė Aistė, Vaitkevičius Vykintas 2018. „Iš Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijos: 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynės“, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. 36, p. 151–174.

Petrauskienė Aistė 2015. „Laisvės kovotojų prisiminimai: 1944–1953 m. partizaninio karo dalyvių vardynas“, *Acta Museologica Lituanica*, t. 2, p. 199–714.

Petrauskienė Aistė 2015. *Laisvės kova laimėta! Kaišiadorių krašto partizanų istorija*, Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus.

Petrauskienė Aistė 2016. „Laisvės kovotojas ir vieta: kitoks partizanų vado Petro Bartkaus pasakojimas“, *Genocidas ir rezistencija*, nr. 2(40), p. 51–67.

Petrauskienė Aistė 2017. „Lietuvos partizanų pagrindžio valstybės bruožai“, *Tautosakos darbai*, t. 53, p. 155–174.

Petrauskienė Aistė 2017. *Partizaninio karo vietos: įamžinimas ir įpaveldinimas nepriklausomoje Lietuvoje: daktaro disertacija (humanitariniai mokslai)*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Petrauskienė Aistė 2021. „Moteris Lietuvos partizaniniame kare: nuo formalaus reglamentavimo iki praktinio veikimo“, *Acta Humanitaria Universitatis Klaipedensis*, t. 42, p. 241–261.

Petrauskienė Aistė, Petrauskas Gediminas, Vaitkevičius Vykintas 2017. *Partizanų bunkeris Daugėliškių miške: kompleksinių tyrimų studija ir šaltiniai*, Vilnius: Petro ofsetas.

Vaišvila Alfonsas 2018. *Nenusilenkusi Šiluva*, Vilnius: Versmė.

Vaitkevičius Vykintas 2018. „Lietuvos partizanų tapatybės dėlionė“, *Liaudies kultūra*, nr. 4 (181), p. 11–23.

Vaitkevičius Vykintas 2020. „Įvadas“, *Acta historica universitatis Klaipedensis*, t. 40, p. 15–21.

Vaitkevičius Vykintas 2020. „Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio taryba: nariai, jų veikla ir diskusijos“, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. 40, p. 143–377.

Vaitkevičius Vykintas, Petrauskienė Aistė 2019. *Lietuvos partizanų valstybė*. Istorija iš pirmų lūpų, Vilnius: Alma littera.

Vitkauskas Vidmantas 2021. *Juozas Lukša-Daumantas ir jo atminimo įamžinimas*, Kaunas: Naujasis lankas.

Vitkus Vytautas 2001. *Pulkininkas Kazimieraitis*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Zakšauskienė Inga 2015. *Vakarų radijo transliacijos į sovietinę Lietuvą 1950–1990 metais: daktaro disertacija (humanitariniai mokslai)*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Rugilė Grendaitė gimė 1997 m. Kaišiadoryse. 2020 m. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete įgijo istorijos bakalauro laipsnį, o 2022 m. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute politikos magistro kvalifikacinį laipsnį.

Autorė aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje: inicijuoja laisvės kovų įamžinimo, populiarinimo bei pilietiškumo projektus, skaito paskaitas jaunimui, užsiima kraštotyra. 2018-2019 m. Prezidentės Dalios Grybauskaitės globoto projekto „Partizanų Lietuva“ kultūrinių renginių koordinatorė. Nuo 2019 iki 2022 m. pilietinės jaunimo stovyklos „Išgyvenk istoriją“ sumanytoja ir organizatorė. Stovykla 2020 m. „Kaišiadorių r. jaunimo apdovanojimai 2020 m.“ pelnė geriausio metų renginio nominaciją. Viena iš pažintinės erdvės partizanų štabo slėptuvėje Kaišiadorių r. Gegužinės k. bažnyčioje įkūrėjų, kultūrinių renginių organizatorė. Už parlamentarizmo tradicijų puoselėjimą, pilietiškumo ir demokratijos skatinimą 2020 m. buvo apdovanota LR Seimo Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliu „Tarnaukite Lietuvai“.

Nuo 2018 m. Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdžio Tarybos narė. Nuo 2020 m. Kaišiadorių r. sav. Istorinės atminties įamžinimo komisijos pirmininkė. Dirba valstybės tarnyboje strateginės komunikacijos ir viešųjų ryšių srityje.

Greta Paskočiūmaitė gimė 1994 m. Radviliškyje. 2017 m. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete įgijo kultūros istorijos bakalauro laipsnį, 2019 m. istorijos magistro kvalifikacinį laipsnį. 2024 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įgijo humanitarinių mokslų daktaro laipsnį. Disertacijos tema „Lietuvos partizaninio karo pasakojimas: trijų kartų tyrimas“ (darbo vadovas prof. dr. Vyktintas Vaitkevičius).

Pagrindiniai moksliniai interesai – Lietuvos partizaninis karas, individuali ir kolektyvinė represijų atmintis, šeimų pasakojimai, pasakojimų perdavos ir priėmimo procesai. Autorė priklauso Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdžiui, kuris vykdo partizaninio karo įamžinimo ir atminimo iniciatyvas. Viena iš projektų „Partizanų Lietuva“ bei „Pažinkime Laisvės kovotojus karžygius“ vadovių ir įgyvendintojų bei pilietinės jaunimo vasaros stovyklos „Laisvės kovų atmintis“ organizatorių.

G. Paskočiūmaitė skaito viešas paskaitas, rašo mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnius, dalyvauja konferencijose Lietuvoje bei užsienyje.

Aistė Petrauskienė gimė 1987 m. Naujojoje Akmenėje. 2006–2010 m. mokėsi Vilniaus universitete Istorijos fakultete, įgijo istorijos bakalauro laipsnį, 2010–2012 m. – paveldosaugos magistro kvalifikacinį laipsnį. 2016 m. Vilniaus universitete Istorijos fakultete apgynė humanitarinių mokslų daktaro laipsnį. Disertacijos tema „Partizaninio karo vietos: įamžinimas ir ipaveldinimas nepriklausomoje Lietuvoje“ (darbo vadovas prof. Alfredas Bumblauskas).

Domėjimosi sritis – 1944–1953 m. Lietuvos partizaninis karas. Nuo 2008 m. dalyvauja ir pati rengia lauko tyrimus, fiksuoja nežinomas partizaninio karo vietas. Knygų „Partizanų bunkeris Daugėliškių miške: kompleksinių tyrimų studija ir šaltiniai“ (2017) ir „Lietuvos partizanų valstybė“ (2019) bendraautorė.

Autorė aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje, skaito viešas paskaitas, rašo populiarinimo ir mokslo straipsnius. Yra viena iš pilietinės jaunimo stovyklos „Laisvės kovų atmintis“ sumanytojų ir organizatorių (rengiamos nuo 2012 m.). Projektų „Partizanų Lietuva“, „Pažinkime Laisvės kovotojus karžygius“, „Aš rinkausi ginti“ vadovė. Nuo 2011 m. Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdžio narė, nuo 2018 m. – pirmininkė. Už parlamentarizmo tradicijų puoselėjimą, pilietiškumo ir demokratijos skatinimą 2017 m. buvo apdovanota LR Seimo Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliu „Tarnaukite Lietuvai“.

Pastebėję klaidų ar turėdami klausimų,
prašome rašyti el. paštu: partizanulietuva@gmail.com

